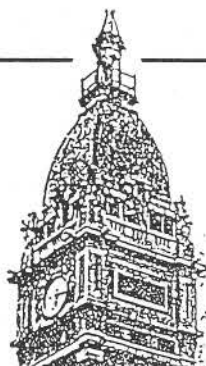

Laca Tijdingen

België-Belgique
P.B.
1020 Brussel 2
1/1475

Driemaandelijks tijdschrift van LACA.
Geschied- en Heemkundige Kring van Laken

Jaargang 11 – Nummer 1 – september 1999

Laken

Wapen van de Koninklijke
Residentie Laken
Koninklijk Besluit van 20 april 1857

THEMANUMMER GEMEENTEHUIS VAN LAKEN

Verantwoordelijke uitgever:
Leon Candau, Rode Kruislaan, 15, 1020 Brussel, tel. 02/268.69.58
Afgiftekantoor : 1020 Brussel 2

GEMEENTEHUIS VAN LAKEN

Ter verantwoording

Voor U, beste lezer, ligt ons eerste en reeds eerder aangekondigde themanummer, samengesteld door de stichter en de voorzitter van LACA, Geschied- en Heemkundige Kring. Het is uitsluitend gewijd aan het Lakense gemeentehuis, een gebouw dat helaas sedert 1921 zijn expliciete functie verloren heeft wegens de aanhechting van de gemeente bij Brussel-Stad.

In 2000 is het precies honderdentien jaar geleden dat de Lakense burgemeester, Emile Bockstaël, zijn nooit gerealiseerde project bekend maakte om een nieuw gemeentehuis op te richten in de onmiddellijke nabijheid van de Lakense brug. Een gepast ogenblik dus om nu aan dit onderwerp enige aandacht te besteden.

De monumentale vormgeving en de uitbundige bouwstijl van vele Belgische stadhuisen wilden de wereldlijke macht van het lokale bestuur en de trots van de stedelingen tot uiting brengen. Hun gevels vertellen het verhaal van hun eeuwenoude geschiedenis. De meeste landelijke gemeentehuizen echter zijn eerder bescheiden qua grootte en stijlopvatting. Toch hebben ook zij een geheugen. Het Lakense gemeentehuis dat een bijzondere plaats inneemt in het panopticum van "*les hôtels communaux*" van het Brusselse Gewest, fluisterde ons menige wetenswaardigheid in.

De Belgische gemeenten verwierven na de Franse Overheersing in 1795 een autonome status. Het is derhalve zinvol, eerst een beknopt overzicht te schetsen van de plaatselijke, niet zo uitgesproken democratische bestuursvorm vóór deze denkwaaardige datum. Nadat ook even stilgestaan wordt bij de voorlopers ervan wordt een beeld geschetst van de omstandigheden waarin het huidige gemeentehuis tot stand kwam : de plaatskeuze, de projectstudie, de architectuurwedstrijd, de bouwperikelen, de inwijding en de juridische nasleep. Deze studie wordt afgerond met een uitgebreid overzicht van de vaste kunstwerken aan en in het Lakense gemeentehuis, opgesmukt met een aantal kleurenfoto's, een extra toemaatje dat LACA zich kan veroorloven dankzij de daadwerkelijke steun, verleend door de Vlaamse Gemeenschapscommissie.

Hiermee danken wij dan ook van harte de directie van de VGC voor deze gulle tegemoetkoming.

Een opmerking nog ter verduidelijking. Deze studie kan helaas niet bogen op volledigheid. Door het beperkt ter beschikking staande aantal bladzijden kan het onderwerp niet in een veel breder perspectief behandeld worden. Een gemeentehuis is veel meer dan een architecturale constructie. Het is een nucleus van waaruit bepaalde beslissingen genomen worden ter verbetering van de levensvoorwaarden en het welzijn van de burgers. Heel wat personaliteiten speelden daarbij een opmerkelijke rol. De Lakense politieke geschiedenis, diverse biografieën, belangrijke gebeurtenissen en de betrekkingen met de bevolking kunnen spijtig genoeg hier niet aan bod komen. Dit blijft een LACA-betrachting voor de toekomst.

Er werd evenwel niet nagelaten bij het onderzoek te speuren naar sociale en menselijke accenten die inherent verbonden zijn met de verwezenlijking van een dergelijke prestigieuze onderneming.

Al met al durven wij hopen dat deze bijdrage de lezer zal behagen en tegemoet zal komen aan zijn belangstelling voor het Lakense verleden en de hier nog te bewonderen werken van befaamde Lakense kunstenaars. We gaan nu samen op stap en banen ons een weg langs muffe archiefstukken, kaarten en plannen, boeken en tijdschriften om tenslotte het verhaal van een Lakens gebouw te beluisteren ...

Aquarel van Herman Bogaerd : "Vieilles mesures à Laeken - emplacement de la nouvelle maison communale".

Uit de verzameling van LACA-lid Henri Pessemier, waarvoor dank !

Ons onbekende kunstenaar. Verwantschap met Karel Bogaerd, behandeld door Mevrouw H. Verstraete in LACA Tijdingen maart 1990 en juni 1997.

I - VAN FEODALITEIT TOT NIEUWE TIJD

Ontstaan in het Frankische rijk, tussen Rijn en Loire, kwam de feodaliteit of het leenwezen tot volle bloei vanaf de 9de tot de 12de eeuw en breidde zich vandaar uit naar de verste uithoeken van de tot dan toe gekerstende wereld. Dit maatschappelijk stelsel steunde op een contractuele band tussen leenheer en leenman met wederzijdse rechten en plichten. Frankische koningen schonken grondgebieden *in vruchtgebruik* (lenen) aan hun trouwe dienaren (vazallen) en vaak ook aan geestelijke instellingen, abdijen en kloosters. Het aantal vazallen nam schrikbarend toe en vrij vlug ontstond er een kettingreactie waardoor het oorspronkelijke leen meer en meer versnipperde tot kleine *zelfstandige heerlijkheden*. Sommige heren slaagden er zelfs in hun leen als privé-bezit te verwerven. De heer had wel feodale verplichtingen tegenover zijn senior maar achtte zich niet gebonden tot enige verantwoordelijkheid over het *bestuur* van zijn grondgebied.

De heerlijkheid Laken die tot het Brusselse gebied van het graafschap Leuven behoorde, kern van het hertogdom Brabant, was op een zeer eigenaardige grondslag ingericht. Zeven heren beschikten hier elk over een afzonderlijk erfgoed met hof. Men spreekt in dit geval van een *zevenheerlijkheid of heptarchie*, samen met Meise de enige voorbeelden in Brabant.

We weiden niet uit over de oorsprong van deze toestand doch vermelden slechts dat de heptarchie waarschijnlijk in de 12de eeuw tot stand kwam door de oprichting van een conglomeraat van zelfstandige grondheerlijkheden uit de voornaamste hoven van Laken in samenwerking met de kerkelijke ambtsdrager (de cure). Deze hoven lagen allen in het centrum van het dorp aan de Molenbeek en de Drootbeek. Een uitzondering hierop maakte het hof Nederleest, gelegen aan de grens met Over-Heembeek.

Een van deze hoven behoorde reeds in de 11de eeuw toe aan het geslacht de Laca. Daarnaast zijn bekend : het omvangrijke kerkgoed, ontstaan uit talrijke giften aan het Onze-Lieve-Vrouwebedevaartsoord; vervolgens : de Heren van Drootbeek, Coensborch, Cattenbroeck (in Nederleest), Ter Plast en tenslotte de Abdij van Groot-Bijgaarden.

De grondbezittingen van de Lakense erfheren lagen verspreid over het dorp. Uithoeken zoals Ossegem en Verregem (heden Heizelvlakte) behoorden nooit tot de heptarchie maar vormden delen in handen van de Abdij van Nijvel, later van Affligem.

In de 12de eeuw deed iedere erfheer beroep op een beheerder (villicus) om de zaken van het hof te behartigen. Eind 12de, en begin 13de eeuw werden deze villici door schepenen vervangen en onder de leiding geplaatst van een meyer die de werkzaamheden coördineerde. Later zou men spreken over een schout. De meyer zat de raadszittingen voor en bemoeide zich met de verkoop en overdracht van gronden alsook bij erfenissen en beslagleggingen. De schepenen daarentegen waren in feite rechters die elk voor wat hun heer betrof intervenieerden bij diverse geschillen.

Ze hielden ook zorgvuldig de respectievelijke cijnsakten en later de cijnsboeken bij tijdens de inlevering van de tienden (cijnzen) in natura en later in speciën. De ligging, de grootte en de grenzen van de erven werden ook nauwkeurig opgetekend. Het innen van de cijnzen gebeurde twee maal per jaar, de eerste maandag na Sint-Servatius in mei en op de Lakense kermisdag. Deze omslachtige doch plechtige gebeurtenissen vonden plaats in de kerk.

Na hun verkiezing legden de schepenen hun eed af. De Vlaamstalige tekst van de eedformule werd in een schepenenregister van 1491 opgetekend (1).

De Lakense erfheren waren totaal onafhankelijk en konden hun heerlijkheid naar believen verkopen, wat ook vaak gebeurde. Een voorbeeld : in 1585 verkocht de abdij van Groot-Bijgaarden (erfheer) haar heerlijkheid aan een Brusselse bierbrouwer, Joris Usselinckx. Een klerk, gekozen door de voornaamste heer, werd aan de schepenenbank toegevoegd. De erfheer was ook verplicht twee maal per jaar persoonlijk de raadszittingen bij te wonen. Alle openbare akten werden publiekelijk uitgehangen in het kerkportaal vermits de pastoor ook erfheer was.

De gewone raadszittingen werden gehouden in "*de Camme*", een brouwerij-herberg. Uit verschillende oude eigendomsakten kan afgeleid worden dat dit gebouw in de dorpskom stond, nabij de Molenbeek en de Lakense steenweg, op korte afstand van de kerk. Een vermelding slechts ter illustratie vermeld in de doctoraalscriptie van P. Van Nieuwenhuysen (1998) p. 1129 : "*1555 ... Een hofstadt ter plaetsen geheeten ter Cammen tussen de beke ... en aende gemeyne cassyde ... - A.R. 4518 - 104r.*".

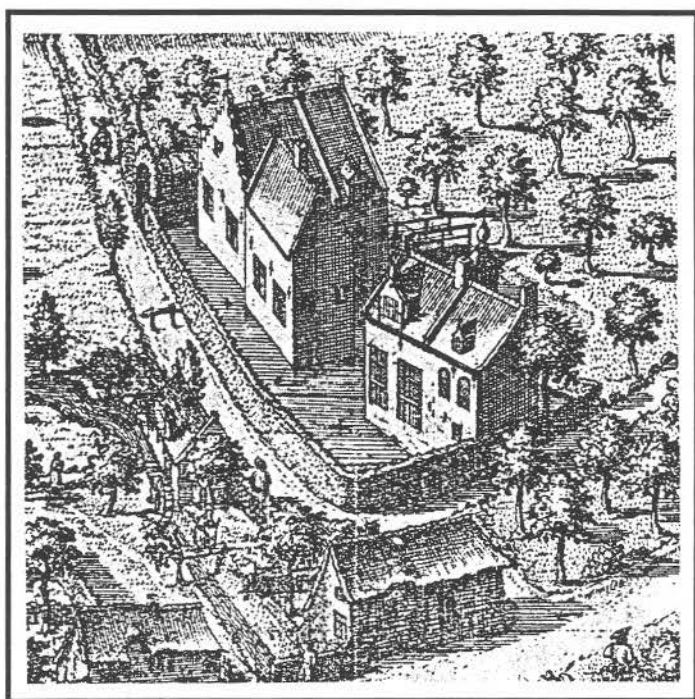
In de schaduw van de Brusselse vestingsmuur, opgericht tijdens het bewind van Hendrik I (1180-1235), waardoor de stad van het platteland werd afgezonderd, onderhield de parochie Laken nauwe betrekkingen met haar "*grote broer*". Stap voor stap echter werd de financiële druk op de buurtparochies steeds zwaarder. Zo bijvoorbeeld werden in de tweede helft van de 13de eeuw Brusselse accijnzen geheven op het schenken van bier en wijn. Tenslotte zou de stad Brussel een aantal landelijke parochies uit de onmiddellijke omgeving bij haar grondgebied inlijven : Schaarbeek, Molenbeek en Elsene in 1295, Sint-Gillis in 1296, Laken in 1331 en tenslotte Anderlecht en Vorst in 1394. Deze zeven parochies vormden als entiteit de "*buyten cuype*" van Brussel.

Wat Laken betreft werd deze gelijkschakeling met Brussel bekrachtigd door een akte (keure) opgesteld door Jan III, hertog van Brabant. Laken verwierf echter nooit de status van "*vrijheid*" want de inwoners mochten zich nooit "*poorters van Laken*" noemen, echter wel "*poorters van Brussel*".

Het oude gewoonterecht van de Lakense zevenheerlijkheid, vastgelegd in een keure waarvan de juiste opstellingsdatum door geschiedkundigen nog niet achterhaald kon worden, bleef uitzonderlijk gehandhaafd. Voor de rechtspraak golden van toen af wel andere regels. De Lakense schepenen mochten geen boetes meer opleggen of criminele zaken tot zich trekken. Hierover beslisten de schepenen van Brussel alsook de hertogelijke vertegenwoordiger of amman.

Gedurende vijf eeuwen deelden de Lakense inwoners voorspoed en leed met de Brusselaars. Met de tijd vermoltde de feodale geplogenheden maar werden niet afgeschaft. De meyer werd meer en meer de vertegenwoordiger van de centrale overheid, de schepenen de vertegenwoordigers van de (welgestelde) burgerij. Sedert de bepalingen van de concilie van Trente (1545-1565) fungeerde de pastoor als ambtenaar van de burgerlijke stand en hield de parochieregisters bij waarin de geboorten, de huwelijken en de overlijdens werden ingeschreven.

De democratische instellingen lagen lange tijd in een mistige toekomst tot in 1792 de Franse Omwenteling het Oude Regime opruimde. Nieuwe tijden braken aan.

Coensborch :

Was tijdens de hoog-feodale periode (9de/10^e eeuw) een kleine vesting bovenop een motte bij de overgang van de Molenbeek.

Daarnaast ontstond het Groothof, behorend tot het geslacht de Laca, de voorgangers van de heptarchie.

Coensborch, volgens A. Sanderus, 1727.

II - DE VOORLOPERS VAN DE LATERE BEHUIZING

a. Onder Franse vlag en Hollandse wimpel (1795-1830)

Op 1 oktober 1795 (9 vendémiaire IV - republikeinse kalender), werden onze gewesten door Frankrijk geannexeerd. Zij kregen een totaal nieuwe bestuurlijke indeling. Laken behoorde nu tot het "*Département de la Dyle*", het arrondissement Brussel en vormde samen met Molenbeek en Anderlecht een kanton. Wegens haar geringe bevolking stond slechts een dienstdoende "*maire*" aan het hoofd van de "*municipaliteit*". Raadszittingen werden zoals vroeger in "*de Camme*" gehouden. Pas op 30 april 1807 werd de heer M. Ruzette de officiële "*maire*" van Laken.

In het Verenigde Koninkrijk der Nederlanden bleef de Franse indeling en het bestuur aanvankelijk bestaan. De gemeentelijke administratie en verantwoordelijkheden breidden zich langzaam uit. Pas in 1824 kocht de gemeente een gebouw, gelegen in de Kerkstraat van een zekere heer Hageman om er het gemeenteschooltje in onder te brengen. Zoals op de meeste plaatsen elders in België deelden gemeentebestuur en school hetzelfde gebouw.

b. Na de Belgische omwenteling (1830-1864)

De heer Hageman, een welgestelde Brusselaar, bezat in die tijd ook een buitenverblijf, gelegen aan de Lakense steenweg (nu Paleizenstraat over de Bruggen). De gemeente die dit pand nog vóór 1830 had verworven, bleef niet bij de pakken zitten toen vernomen werd dat de kerkfabriek plannen koesterde om het kerkhof te verruimen. Eerst werd de school naar het koetshuis van de aangekochte woning overgebracht die voor dit doel werd aangepast. Het gemeentebestuur van zijn kant installeerde zich in 1833 in een 14de eeuwse woning, gelegen aan de linkerzijde van de hoofdingang van het kerkhof. Dit gebouw stond bekend als het Heilige Geesthuis, eigendom van het armenbestuur, en had kort voordien een opknapbeurt ondergaan. De gemeente betaalde hiervoor een jaarlijks huurgeld van 50 F bestemd voor de behoeftigen.

Stippen we terloops nog aan dat pas in 1836 de wet op het functioneren van de gemeenten werd uitgevaardigd. Deze wetgeving hield geen enkele bepaling in omtrent het gebouw dat nodig zou zijn voor de huisvesting van de administratie. Een Brusselse architectenvereniging, de Société Palladio, had evenwel reeds in 1842 een voorstel uitgewerkt voor een nieuw Lakens gemeentehuis. Architecten zoals, L.J. Minique en A. Trappeniers speelden hierbij een toonaangevende rol.

Twee gebeurtenissen zouden hoe dan ook de bouw van het eerste echte gemeentehuis bespoedigen. Ten eerste, de verdriedubbeling van de Lakense bevolking tussen 1830 en 1860 en ten tweede de wet op het onderwijs van 1842 die elke gemeente verplichtte minstens een lagere school per gemeente op te richten.

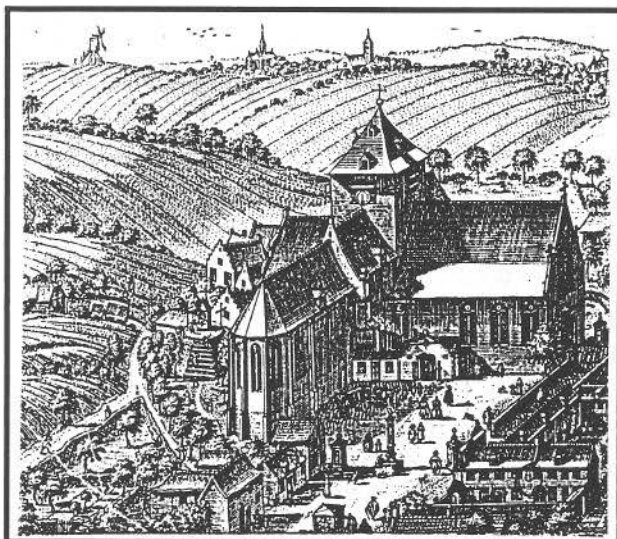

Hierboven : het eerste Lakense gemeentehuis. Plannen van kantonaal architect der Wegenissen J. Ch. Spaak, waarschijnlijk geïnspireerd op het werk van J.L. Minique. In gebruik genomen in 1864.

Alle gemeentelijke functies en school werden in het gebouw gecentraliseerd. Vanaf 1869 : opsplitsing van gemeenteschool. Twee bijkomende scholen werden opgericht in Heizelwijk en Zennestraat.

Kenmerken : Kubusvormig centraal gebouw met twee verdiepingen, geflankeerd door twee symmetrische zijpaviljoenen, met elkaar verbonden door een gietijzeren hek. Neoclassistische karaktertrekken (rechte- en verdiepte rondboogramen, lichte geveluitsprong met fronton, hoekpilasters en overkragende kroonlijst).

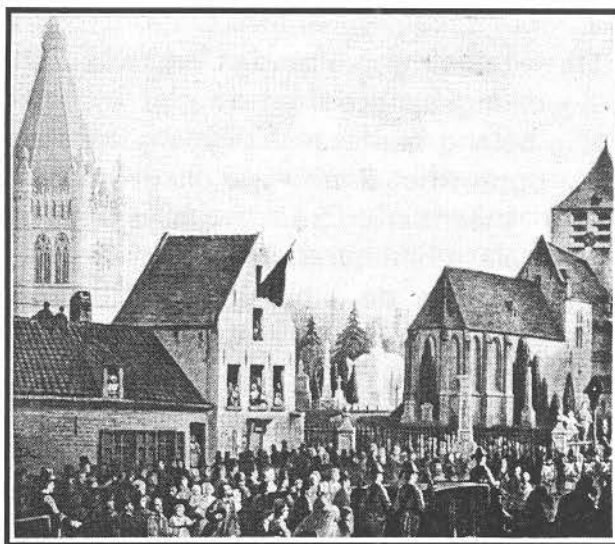
Heilige Geesthuis (gesloopt in 1880)

Duidelijk herkenbaar op fragment van ets, getekend door J. Harrewijn voor Sanderus Chorographia sacra Brabantiae - 1727.

Heden goed te lokaliseren daar de linkerkolom van de oude kerkhofingang en dorpspomp langs de huidige Koninklijke Parklaan nog altijd bestaan op hun oorspronkelijke plaats.

Duidelijk herkenbaar (met zwarte vlag) op fragment van gravure L. Ghémar - begrafenisstoet Leopold I - 1865.

III - ZOEKTOCHT NAAR EEN NIEUWE LOCATIE

a. Eerste sporen in de notulen van de gemeenteraad

Verslag van 20 juni 1893

Voor de eerste maal staat het gebrek aan voldoende ruimte binnen het oude gemeentehuis op de dagorde. De heer Maertens, schepen van Werken, oppert het idee enkele weloverwogen verbouwingswerken te laten uitvoeren aangezien binnenkort het college met twee nieuwe schepenen uitgebreid zal worden.

De heer Bollekens, raadslid, stelt voor de raadzaal te laten vergroten, de verlichting te laten aanpassen en de schikking van de zitbanken te wijzingen

Tenslotte uit de heer Neybergh, raadslid, een afwijkend voorstel waaraan een scherp kantje kleeft, met name de overbrenging van de ambtsvertrekken van de schepenen naar de begane grond van het gebouw. Deze ingreep zal er toe bijdragen, zo beweert hij, een doeltreffende bewaking van de bedienden uit te oefenen.

Alle voorstellen worden naar een bijzondere commissie verwezen.

Verslag van 5 december 1893

De plaatsbepaling van het nieuwe gemeentehuis wordt uitgesteld tot wanneer de overheid een definitief besluit zal genomen hebben in verband met de toekomstige ligging van de maritieme installaties.

Verslag van 9 januari 1894

Het rapport van de heer Maertens met betrekking tot de oprichting van een nieuw gemeentehuis zal behandeld worden na het verschijnen ervan in drukvorm en verspreiding naar alle raadslieden.

De bespreking van voornoemd rapport vond plaats op 27 maart 1894. Het lijvige document (16 blz.) bevat een goed gestructureerd pleidooi om drie door de gemeenteraad reeds goedgekeurde bouwprojecten tot één enkel gebouw samen te voegen.

- a. het museum en de bibliotheek Willems gepland in de Koninginnelaan (2)
- b. een school gepland in de Fransmanstraat
- c. een school gepland in de Masuistraat

De steller gaat ervan uit dat Laken, rekening houdend met de sterke bevolkingsaangroei en de niet zo schitterende toestand van de gemeentekas er alle belang bij heeft voornoemde instituten te centraliseren in een enkel gebouw. Hij oppert het denkbeeld dit gebouw op te trekken in het **kwartier van de Gravin van Vlaanderenstraat** waarin volgende instellingen onderdak vinden : een centrale politiepost, een brandbestrijdingsdienst, de commissariswoning, het museum en de bibliotheek Willems, een zeer ruime school bestaande uit 28 klassen en overdekte speelplaats en ... dat alles gecombineerd met een nieuw gemeentehuis !

De associatie "gemeentehuis en school" was, zo blijkt, nog zeer levendig in die tijd.

Tot besluit beklemtoont de heer Maertens dat de oprichting van een gemeentehuis in de wijk van de Gravin van Vlaanderenstraat in hoge mate zal bijdragen tot de ontwikkeling van deze wijk en impulsen zal geven aan aangrenzende wijken. Als alternatieve oplossing voor de plaats van het nieuwe gemeentehuis beveelt hij de wijk van de **Tivolistraat** aan.

In werkelijkheid zal het helemaal anders verlopen.

b. Achtergronden en verder verloop van de plaatskeuze

Het is nuttig, van op afstand nu, de problematiek rond de vestiging van het nieuwe gemeentehuis na te gaan in het licht van een aantal factoren die de volledige verstedelijking van Laken, op zeer korte tijd in de hand gewerkt hebben.

1 - De spoorwegen

Respectievelijk in 1856 en 1871 in gebruik genomen, doorkruisten twee spoorweglijnen de gemeente. De eerste, het tracé van de Dender- en Waasspoorweglijn sloot de handelswijk van de dorpskern af en de tweede, de noodzuidverbinding trok een scheidingslijn in de richting zuidwest- noordoost. Verscheidene plannen en ontwerpen volgden elkaar op tijdens het laatste kwartaal van de 19de eeuw met betrekking tot de uitbouw van de Brusselse haven.

Een gunstigere ligging voor dit architectonische geheel was nauwelijks denkbaar. Het was gelegen aan een belangrijke hoofdader, de Koninginnelaan, naar het stadscentrum toe en in de onmiddellijke nabijheid van een industriële zone in volle ontwikkeling ...

3 - De bevolkingsaangroei en de sanering van Laken

De Lakense bevolkingsaangroei bleef voortdurend stijgen : 5.408 inwoners in 1856, 17.856 in 1880, 25.289 in 1890, 30.438 in 1900. Deze stijging was te wijten aan het feit dat steeds meer industrieën, fabrieken en kleine ondernemers zich in Laken kwamen vestigen. Niet alleen de arbeiders die wegens de grote saneringswerken in de Brusselse binnenstad naar de omliggende gemeenten moesten uitwijken maar ook vele werkzoekenden uit de provincies hoopten een job en een woonst in Laken te vinden.

Geplaatst voor deze enorme uitdaging na de fatale terreinafscheiding in 1897 zette de gemeente alles op alles om Laken van een degelijk stratennet te voorzien. Koning Leopold II keek van achter de schermen nauwlettend toe.

In 1896 volgde reeds een eerste initiatief. De gemeente Laken deed beroep op de dienst werken om een omvormingsplan op te stellen voor het gebied gelegen tussen de Meiseselaan, het Openbare Park en de Leopold I-sstraat. Na goedkeuring door een commissie werd dit plan bij Koninklijk Besluit van 18 februari 1899 bekrachtigd.

Inmiddels werd ook een saneringsplan opgesteld voor het terrein gelegen tussen het nieuwe Thurn en Tassis-station, de gemeenten Jette en Sint-Jans-Molenbeek en de Leopold I-sstraat, bekrachtigd bij Koninklijk Besluit van 5 oktober 1900. De goedkeuring omvatte tevens de aanleg van een 30 meter brede laan, later Emile Bockstaellaan gedoopt, startend aan de Heizelstraat, het tracé van de Vossenstraat (de latere Jan Sobieskilaan) volgend en aansluitend op de Leopold II laan. Het nieuwe gemeentehuis en het aanpalende plein werden in de gezichtseinder van de Maria-Christinastraat geplaatst.

4 - Het denkwerk

Er zou nog veel water naar de zee vloeien vooraleer de plaatskeuze definitief zou vastgesteld worden. Aan voorstellen en plannen om de ietwat vage plaatsaanduiding in het Koninklijk Besluit te verfijnen was er geen gebrek. De oude documenten leveren hiervoor een bewijs.

Tijdens de gemeenteraad van 19 december 1902 kwam het voorstel op tafel om een wijziging aan te brengen in een eerste situatieschets. Het gebouw moest verder opgeschoven worden naar het begin van de Maria-Christinastraat. De afstand tussen de zijgevel van het gemeentehuis en de gevelrij van de Ketelstraat werd te smal geacht doch aan de ligging in de aslijn van de nieuwe laan mocht niet geraakt worden. Het eerste plan toont ons een vijfzijdig grondplan van het gebouw. Het had als voordeel dat het vanop grote afstand zichtbaar was vanuit beide richtingen van de nieuwe laan; als groot nadeel echter dat de ruimteverdeling voor heel wat moeilijkheden zou zorgen. In het tweede plan verdwijnt reeds het onregelmatige grondplan (zie plan 1 en 2 blz.12).

Nog worstelen de verantwoordelijken met een probleem. Op 24 juli 1903 wordt een wijziging goedgekeurd in het tweede plan met het oog op de verruiming van de oppervlakte van het gemeenteplein (zie plan 3 blz.12).

5 - Een koninklijke bemoeienis

Plots is er sprake van een koninklijke interventie. Dit is echter niet verwonderlijk. Het is bekend dat Leopold II een niet geringe stempel drukte op de stedenbouwkundige vernieuwing van de gemeente Laken.

Verhalen over de vriendschapsbanden met burgemeester Emile Bockstael (en ook met de gemeentesecretaris Louis Houba) zijn niet uit de lucht gegrepen. Oude Lakenaars vertelden dat ze beiden vaak te zien waren in de Lakense straten, druk overleggend, afstanden metend, schetsen makend, zoals gedegen landmeters te werk gaan.

Een brief van Louis Houba, gericht op 25 juli 1903 aan Baron Constant Goffinet, beheerder van de Civiele Lijst, spreekt over een plan van Leopold II met betrekking tot de plaatskeuze van het nieuwe gemeentehuis, namelijk ter hoogte van het kruispunt van de Maria-Christinastraat en de Stefaniestraat, aan de overzijde van de nieuwe laan. (Archief Koninklijk Paleis - Civiele Lijst L II - 263/3) (zie illustratie).

Anderzijds wordt in het verslag van de gemeenteraad van 6 september 1903 melding gemaakt van een brief gericht aan de provinciegouverneur van Brabant, dat besloten werd, op aanraden van de Koning, de plaats van het nieuwe gemeentehuis en -plein te wijzigen. Plein en gebouw worden uit de as van de nieuwe laan geplaatst. Deze ingrijpende wijziging heeft tot gevolg dat het te overwelden gedeelte van de spoorweglijnen groter zal uitvallen doch geen bijkomende uitgaven voor de gemeente zal teweeg brengen.

Naar verluidt had de gemeente, ten gevolge van contacten met de Minister van Financiën, Openbare Werken en Spoorwegen, Post en Telegrafie de verzekering gekregen dat de staat alle onkosten op zich zou nemen.

Het Koninklijk Besluit van 21 september bekrachtigde deze wijziging (zie plan 4 blz. 12).

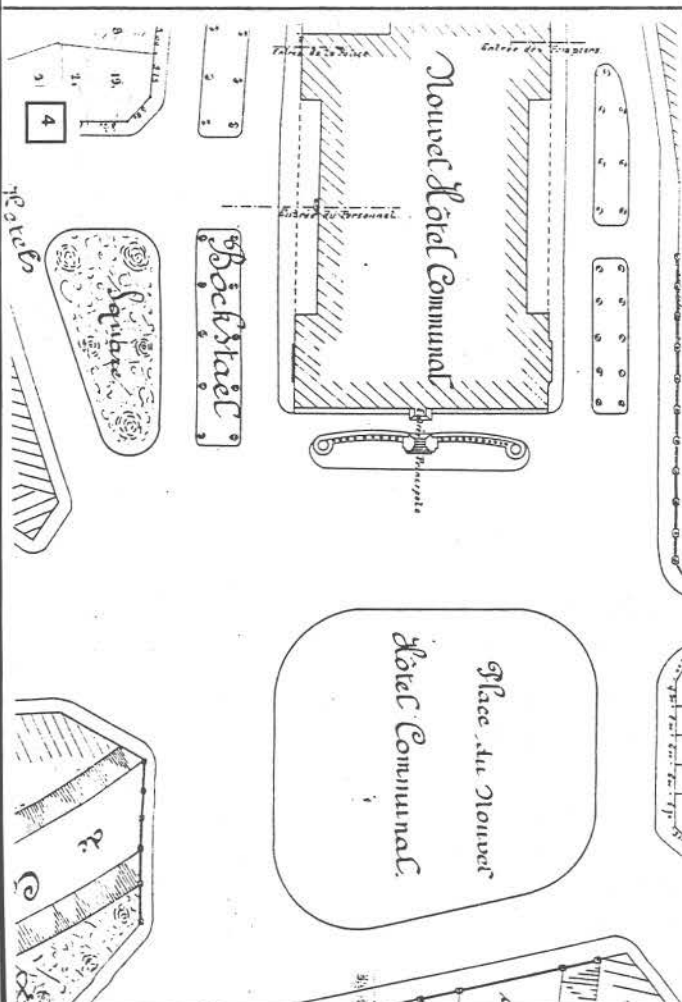
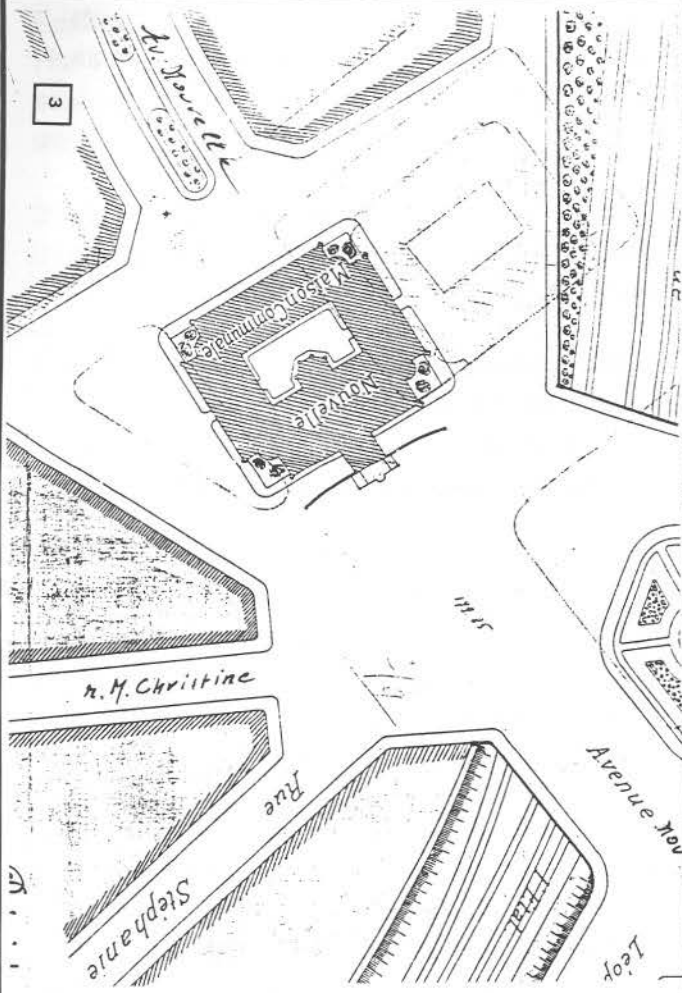
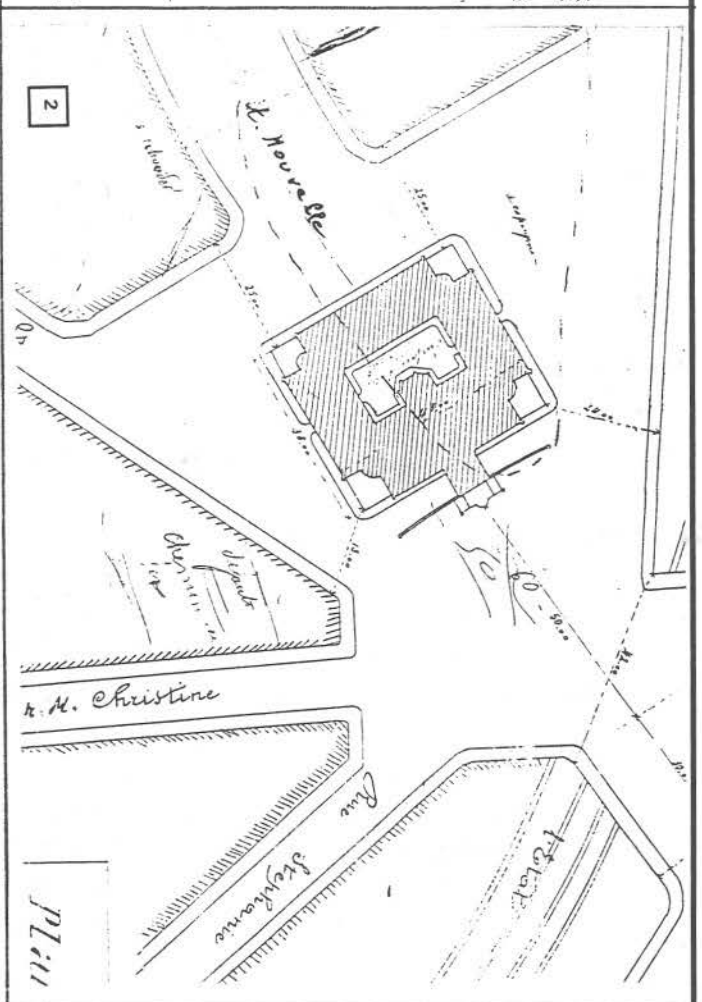
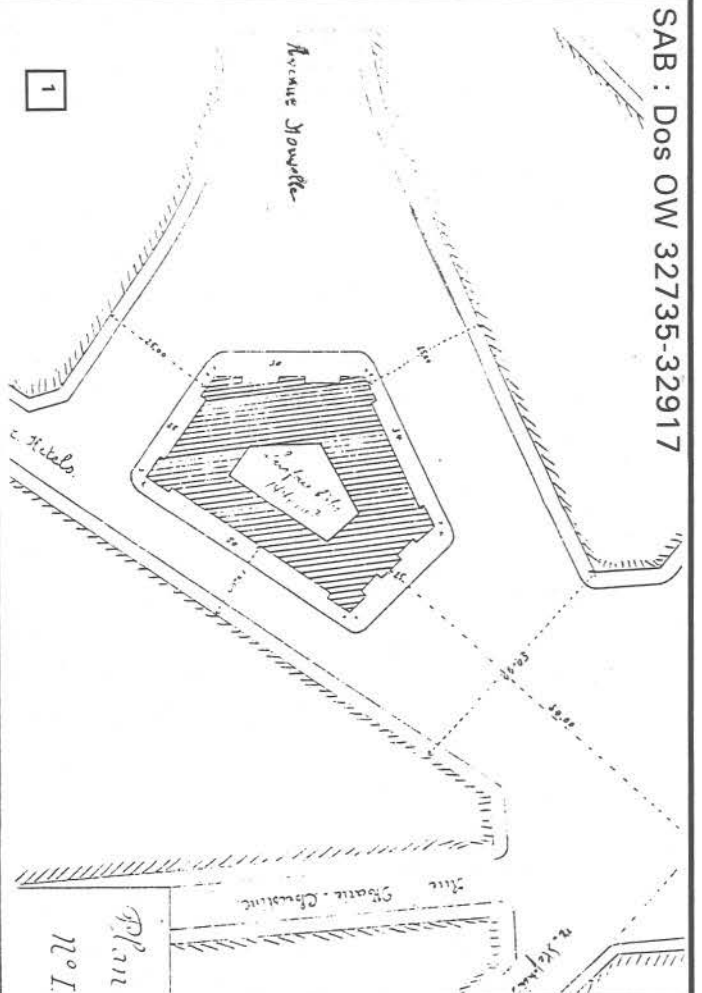
IV - STAPVOETSE VOORBEREIDINGEN

a. Het programmaplan

Met grootse bouwplannen in het hoofd bestudeerden de gemeentelijke verantwoordelijken als goede huisvaders de opgevraagde documentatie die hen werd toegestuurd door buurgemeenten zoals Anderlecht, Schaarbeek en Sint-Gillis, doch ook door steden uit het zuidelijke landsdeel zoals Luik, Spa e.a..

"*La Ligue des Architectes et Artisans du Bâtiment*" bood zijn diensten aan doch hierop werd niet ingegaan. Tijdens het raadplegen van de archiefstukken werd vastgesteld dat het Lakense gemeentebestuur vaak blijk gaf van autoritaire trekjes. Verderop wordt dit eens te meer aangetoond.

SAB : Dos OW 32735-32917

Op 16 mei 1904 stelde de gemeenteraad een commissie samen met als opdracht een voorontwerp van een programmaplan uit te werken, d.w.z. het opdelingschema van de te voorziene ruimten en lokalen volgens een aantal vooropgestelde behoeften. J. P. Gillet, directeur van de Werken, maakte deel uit van deze commissie. De opstellers van het plan hielden bovendien rekening met volgende doelstellingen :

- Het gebouw moest voldoen aan een toekomstige bevolkingsnorm van 100.000 inwoners. Neen, hier staat geen drukfout, want in een voetnoot wordt uitdrukkelijk gesteld : *"Het is beter meer dan te weinig lokalen te voorzien"*. Daarbij wordt verwezen naar de gemeenten Schaarbeek, Anderlecht, Sint-Gillis en Jette. Vooraleer daar de gemeentehuizen voor het publiek opengesteld werden stond overduidelijk vast dat de nodige ruimte ontbrak om er alle administratieve diensten in onder te brengen.
- De administratieve diensten werden op rationele wijze in 5 afdelingen opgedeeld, rekening houdend met de specifieke bevoegdheden van de burgemeester en de vijf schepenen. Zo kon het aantal noodzakelijke lokalen per onderafdeling vastgelegd worden.
- Bij Koninklijk Besluit van 8 juni 1896 werd een nieuw kanton opgericht, samengesteld uit de gemeenten Jette, Ganshoren en Laken als kantonnale zetel. Voorgesteld werd de diensten van het vredegerecht voorlopig te vestigen in het oude gemeentehuis.
- Geen enkele noodzakelijke dienst werd over het hoofd gezien. Het programma voorzag zelfs een uitgebreidere ruimte voor de burgerwacht. De redenering luidde als volgt : *"Nu Laken hoofdplaats van het kanton werd mag verwacht worden dat in Laken ook het hoofdkwartier van een grotere burgerwachtformatie zal gevestigd worden zodra het bevolkingscijfer de 100.000 zal overschreden hebben."* Tot tweemaal toe trad dit kolossale getal in het programmaplan op de voorgrond. Was dit *"wishful thinking"*, was dit bluf, of was het misschien een verdoken signaal naar de op expansie gerichte stad Brussel toe om aan het gevaar van een inlijving te ontsnappen ?
Wie zal het zeggen ? In 1907 telde Laken bijna 35.000 inwoners. Een verdriedubbeling van dit aantal op relatief korte termijn lijkt ons hoe dan ook een onrealistisch gegeven.
- Ook aan de openbare orde werd aandacht besteed. De politiediensten zouden over meer dan voldoende ruimte kunnen beschikken. Bovendien werden cellen en berghokken niet vergeten. Niet alleen in de kelderverdieping doch ook bij de politiediensten op de benedeverdieping luidde het advies : *"cellules et cabanons, autant que possible !"*.
- Kort samengevat hield het programmaplan in : een zo groot mogelijke **kelderruimte**; een hoger gelegen **kelderverdieping** met een aantal technische lokalen, de dienst brandbestrijding, stallingen, ateliers en bergplaatsen; een **benedenverdieping** met kantoren voor de schepenen, de administratieve diensten en de loketbeambten, de politiediensten en de burgerwacht; een **eerste verdieping** met een raadzaal, de trouwzaal, vergaderzalen waaronder die voor het schepencollege, de algemene bibliotheek, de kabinetten van de burgemeester en zijn secretaris en de kantoren voor de afdelingen algemene zaken en geschillen, de openbare onderstand; tenslotte een **tweede verdieping** met reservelokalen en een **zolder** bestemd voor de archieven.

b. Een wedstrijd

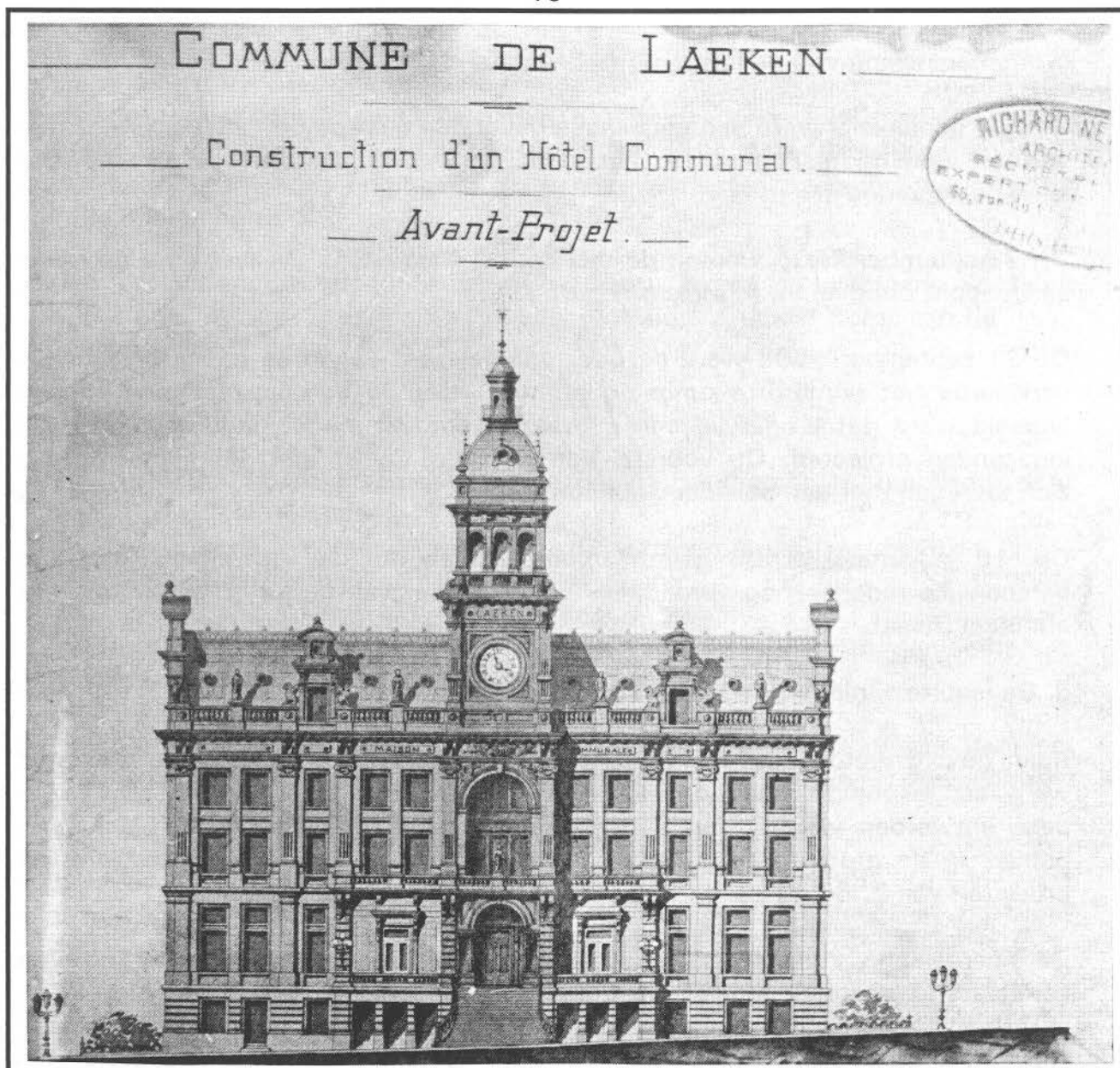
Uit het onderzoek bleek dat het hiervoor besproken programmaplan zonder enige wijziging werd goedgekeurd. Het werd trouwens in zijn oorspronkelijke vorm aan de documentenmap toegevoegd die ter beschikking gesteld werd van de mededingers aan de architectuurwedstrijd met het oog op de bouw van het nieuwe gemeentehuis die door de gemeente werd uitgeschreven. De opstelling van het wedstrijdreglement en de samenstelling van de jury zouden echter moeizamer verlopen.

Nog voor de opening van de wedstrijd dienden twee Lakense architecten op eigen initiatief enkele bouwprojecten in : A. Groothaerts, een ontwerp in klassieke renaissance stijl (1 september 1902) en een ander in gotische stijl (23 januari 1903); L. De Wandel, een ontwerp in renaissance stijl (13 december 1903). Architect M. Bisschop, oud-leerling van de befaamde architect A. Balat en ontwerper van het stadhuis in Morlanwelz bood zijn welwillende diensten aan. Aan deze voorstellen werd echter nooit gevolg gegeven

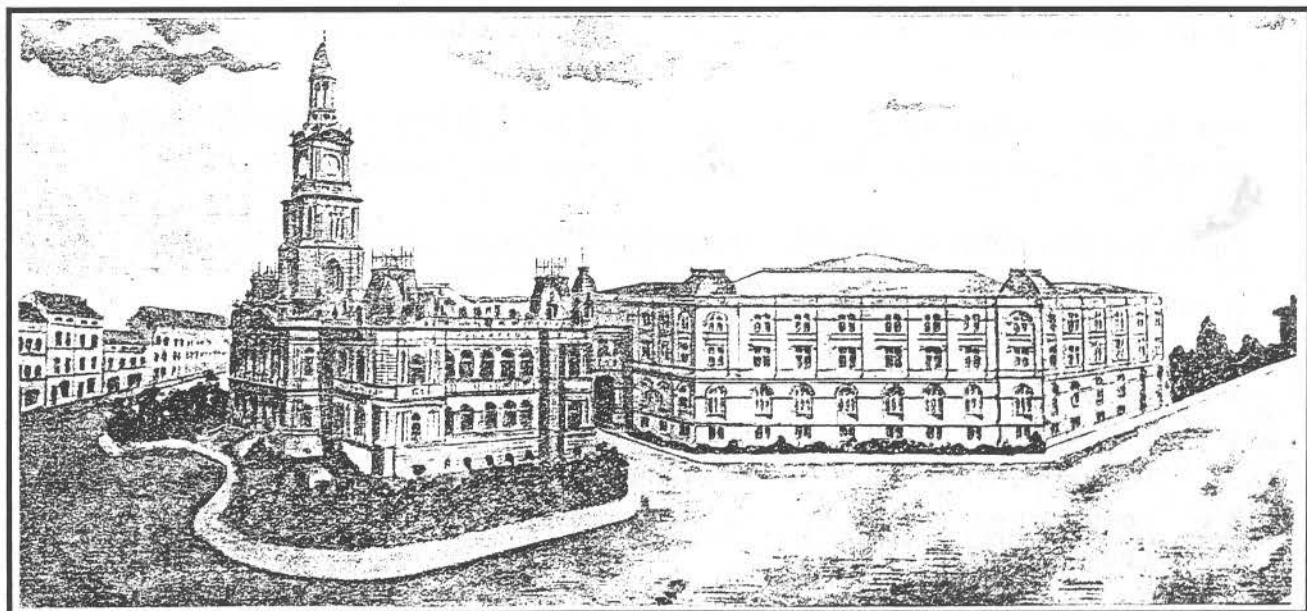
Op 2 maart 1906 besliste de gemeenteraad het bouwproject van het nieuwe gemeentehuis aan een openbare wedstrijd te onderwerpen. Aan deze beslissing werd echter een beperkende voorwaarde verbonden. De bouwkosten mochten de limiet van de beschikbare fondsen, vastgelegd op een bedrag van 965.000 Fr niet overschrijden. Meer nog, projecten die niet aan deze voorwaarde voldeden zouden zelfs niet beoordeeld worden.

Na verscheidene raadszittingen werd op 23 april 1906 het wedstrijdreglement door het raadscollege goedgekeurd. De formulering van de zeventien artikelen laat er geen twijfel over bestaan dat de uiteindelijke beslissing bij het gemeentebestuur lag. Enkele voorbeelden ter verduidelijking :

- art. 3 : De ontwerpers moeten rekening houden met één van de projecten voorgesteld door de heren E. Bockstael en R. Neybergh, ingediend op 23 oktober 1903, of met een combinatie van beide (zie blz. 15).
- art. 6 : Het college behoudt zich het recht voor om geen gevolg te geven aan het project, of om het aangenomen project te wijzigen. De architect blijft hoe dan ook verantwoordelijk voor de uitvoering van de werken. Hij zal op eigen kosten een permanente bewaker van het bouwterrein aanstellen die door de gemeente officieel erkend wordt.
- art. 7 : Ook gemeentebeambten zullen toezicht over de werken uitoefenen.
- art 14 : De voorprojecten kunnen uiterlijk op 27 augustus 1906 worden ingediend en zullen gedurende 8 dagen tentoongesteld worden. Nadien zal een jury een collectieve uitspraak doen over de in aanmerking komende projecten.
- art. 17 : De gemeenteraad zal uiteindelijk de voorprojecten aanwijzen die in aanmerking komen voor de eindkeuze. Nadien zal de jury voor elk gekozen project een individueel gemotiveerd oordeel uitbrengen, een nominatieve waardeschaal opstellen en het raadscollege van advies dienen om de beste keuze te maken.

Voorproject Richard Neybergh - Schepen Openbare Werken

Voorproject Emile Bockstael - Burgemeester (SAB : Dos OW 32735-32917)

c. Samenstelling van de jury

Na veel gebakkelei werd een consensus gevonden voor de definitieve formulering van het wedstrijdreglement. De samenstelling van de jury zou ook niet van een leien dakje verlopen.

Op 7 september 1906 werden de architecten Maquet, L. Delacenserie en Naert aangezocht om deel uit te maken van de jury.

Op 21 september 1906 werd de brief voorgelezen waarin de heer Delacenserie verklaarde niet akkoord te kunnen gaan met artikel 17 van het reglement waarin bepaald werd dat elk jurylid een individueel oordeel moest uitbrengen over de ingezonden projecten. Op voorstel van schepen Coelst stelt de gemeenteraad zich tevreden met een collectieve beoordeling.

Op 16 november 1906 werd architect Maquet, die geweigerd had om persoonlijke redenen nog verder deel uit te maken van de jury, vervangen door architect Janlet.

d. De laatste aanloop naar de eindmeet

Ruim gevolg werd gegeven aan de persberichten waarin de Lakense wedstrijd werd aangekondigd. Vijfendertig architecten dienden een voorontwerp in. Al deze ontwerpen werden van 8 tot 15 september 1906 voorgesteld aan het publiek in de grote zaal van de Lagere School in de Claessensstraat (ook de projecten van E. Bockstael en R. Neybergh).

De voorselectie vond plaats op 8 december 1906 waarna de overgebleven kandidaten verzocht werden hun project te verduidelijken en hun concept in de vorm van een maquette voor te stellen.

Het zou echter nog meer dan een half jaar duren vooraleer het eindverdict zou vallen.

De uitgekozen projecten en maquettes werden een tweede maal tentoongesteld in de lagere school in de Steylsstraat van 8 tot 16 mei 1907.

Het collectief uitgebrachte eindrapport van de jury (22 juni 1907) vermeldt de selectie van zeven projecten, gerangschikt naar een gemotiveerde waardeschaal.

Zij volgen hieronder met hun respectievelijk herkenningsteken op een rijtje :

1. - "Laeken" - P. Bonduelle en Ch. Gilson
2. - "Twee L in een laurierkrans" - L. Govaerts
3. - "Hic" - J. Diongre
4. - "Il in een cirkel" - J. Fleggenheimer
5. - "Bockstael-Neybergh" (het betreft hier slechts een code) J. Hubrecht
6. - "Leeuw in een cirkel" - J. Fleggenheimer
7. - "Leve de Koning" - H. Marcq.

In een voorbeschuwing bepleiten de experts onverbloemd hun mening omtrent de ontoereikendheid van het vooraf vastgestelde en gelimiteerde bedrag van 965.000 Fr voor de totale bouwkosten. Ze raden het gemeentebestuur aan dit bedrag aanzienlijk te verhogen : *"Vu l'avenir brillant réservé à la Résidence Royale"*. Trouwens, zo beamen zij nogmaals, de meeste projecten overschrijden in grote mate dit limietbedrag !

Aan het project van P. Bonduelle en Ch. Gilson wordt de algemene voorkeur gegeven omdat het qua inrichting en uiterlijk volledig tegemoet komt aan de eisen van de verschillende diensten.

Voorgesteld wordt echter :

- 1° - De "gesloten" lokettenkantoren op de benedenverdieping te vervangen door een "open" lokettengallerij.
- 2° - De vorm van de daken te wijzigen daar de hellingen te vertikaal ogen.
- 3° - Het silhouet van de hoekpaviljoenen te wijzigen.

Het resultaat van de uitslag van de jury werd op 5 juli 1907 door de gemeenteraad goedgekeurd, vergezeld door een pijnlijke opmerking :

"De resultaten van de openbare aanbesteding zullen waarschijnlijk van doorslag gevende aard zijn, daar het bedrag van 1.000.000 Fr niet mag overschreden worden".

We noteerden nog een pikant zinnetje, verschenen in het tijdschrift *"La Ligue des Architectes"* - mei 1907 p. 77, nog vóór de definitieve laureaat bekend werd gemaakt :

"Au résumé, un excellent concours, et nous formons le vœu que le jury ne donne son appréciation que sous réserve que sa décision soit scrupuleusement respectée par les autorités communales".

V - DE BOUWFASE

a. Aanbesteding - lastenkohier en bestek

De gemeente gaf op 16 augustus 1907 haar goedkeuring aan het lastenkohier en het bestek, opgesteld door de architecten Bonduelle en Gilson. De openbare aanbesteding werd op 16 september 1907 geopend. Na bespreking van de ingezonden aanbiedingen kwamen uiteindelijk drie kandidaten voor deliberatie in aanmerking :

Ondernemer Martin C., Overwinningstraat 141 - Sint-Gillis	F 1.115.432,09
Ondernemer Saelblain F., Gallaitstraat 67/69 - Schaarbeek	F 1.016.670,46
Ondernemer Wouters-Jacobs, Heizelstraat 15 - Laken	F 896.604,00

Opdracht werd aan deze laatste en laagste biedende firma toevertrouwd (4 oktober 1907).

Uit de omvangrijke papierberg springen twee merkwaardigheden in het oog.

- a) De kostenraming, door de architecten opgesteld bedroeg 969.712,20 F. Aangezien de jury van de architectuurwedstrijd in haar adviezen de aandacht van het gemeentebestuur gevestigd had op de ontoereikendheid van het ter beschikking gestelde bedrag van +/- 1.000.000 F, bestemd voor de oprichting van het nieuwe gemeentehuis, onderging het financieringskrediet voorzichtigheidshalve een betekenisvolle wijziging. Het oorspronkelijk vastgestelde bedrag werd met 150.000 F verhoogd. Het supplementaire krediet zou gedekt worden door de inkomsten voortvloeiend uit de verkoop van de gemeentegronden. De door deze maatregel gestimuleerde nieuwbouw zou dan weer ten goede komen aan de gemeentelijke schatkist.
- b) De bepalingen, vervat in het lastenkohier geven de samenvatting weer van de geldende wettelijke bouwvoorschriften. Het laatste hoofdstuk, handelend over de salarissen en werkuren van de bouwvakkers werpen een licht op het sociale tijds klimaat.

Hier worden de wettelijke minimumlonen en de maximale arbeidsduur per categorie vastgelegd. (Hieronder een niet vertaald uittreksel uit het Frans).

		Ouvriers	Apprentis de moins de 16 ans	Manoeuvres
Paveurs	fr.	0,50	0,25	0,35
Maçons	.	0,50	0,25	0,35
Terrassiers et pilonneurs	.	0,40	--	--
Bétonneurs et charretiers	.	0,40	--	--
Taillieurs de pierres	.	0,50	--	--
Charpentiers et menuisiers	.	0,50	0,25	0,35
Rejointoyeurs et cimenteurs	.	0,45	0,25	0,35
Plafonneurs	.	0,50	0,25	0,35
Plombiers-zingueurs	.	0,50	0,25	0,35
Forgerons et serruriers	.	0,50	0,25	0,35

Verder werd nog bepaald :

- Dat de lonen minimaal met 25 % verhoogd worden voor de gepresteerde overuren, met inbegrip van zon- en feestdagen.
- De dagelijkse werktijd de 10 uren niet mag overschrijden.
In uitzonderlijke gevallen is de toestemming van de administratie vereist.
- De ondernemer is verplicht de lijst met de minimumlonen goed zichtbaar op de bouwplaats uit te hangen en bij elke overtreding van deze bepaling zal de ondernemer beboet worden met een geldsom van 25 fr. per werknemer.

De eerste steenlegging (6 oktober 1907)

In aanwezigheid van de heer Beco, Gouverneur van de Provincie Brabant, vooraanstaanden en talrijke Lakenaars nam een overgelukkige burgemeester, Emile Bockstaël, die namiddag het woord. De inhoud van zijn toespraak kwam neer op een pleitrede voor een riante toekomst van Laken.

In een eerste gedeelte schetste hij de moeilijkheden waarmee de "*Koninklijke Residentie*" tussen 1896 en 1900 te kampen had. Die jaren van onzekerheid omtrent de plaatskeuze en de uitbreiding van de havenzone vertraagden de uitvoering van de bouwprojecten die de gemeente had uitgewerkt om de levensvoorwaarden van haar steeds talrijker wordende bevolking te verbeteren. Met trots herinnerde hij aan de grote werken voor de bevordering van de openbare hygiëne : de gezondmaking van de Molenbeekvallei en de overwelving van deze waterloop, de aanleg van hoofdriolen op beide oevers van het kanaal om het huishoudwater af te leiden naar de Zenne waarvan de loop langs een duiker onder het kanaal werd omgebogen. Intussen werd het wegennet ook uitgebreid en werden viaducten aangelegd om de verbinding tussen verschillende Lakense wijken te herstellen na de storende spoorweglijnen. Samen met het gemeentehuis zullen ook nog nieuwe wijken uitgebouwd worden die op hun beurt de handel zullen bevorderen en de voorspoed in de hand werken.

Vervolgens drukte hij zijn erkentelijkheid uit tegenover Koning Leopold II voor zijn onbevooroordeelde bezorgdheid en financiële steun. Ook de regeringsleden en het provinciaal bestuur bedacht hij met lof- en dankwoorden. Hij gaf daarna een gedetailleerd overzicht van de grootse werken die reeds beëindigd of nog in uitvoering waren, werken die zullen bijdragen tot de volledige ontsluiting en verfraaiing van de gemeente. Dit alles is een garantie voor een aanzienlijke groei van de meerwaarde van onroerende goederen.

Gouverneur Beco dankte de heer Burgemeester voor zijn inspanningen. Vooraleer hij het truweel in de hand nam om de eerste steen te verzegelen galmden volgende woorden over het nieuwe gemeenteplein :

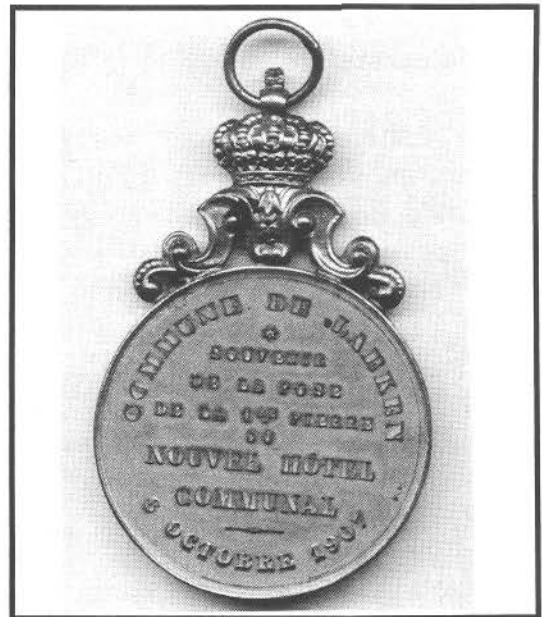
"Le secret de toutes ces grandes et belles choses que vous avez réalisées en si peu de temps, c'est l'intervention personnelle de Celui qui préside si glorieusement aux destinées de la Nation. En vous exprimant ma reconnaissance, je vous invite tous à acclamer avec moi Celui que je viens de nommer !"

Na de luide kreet "*Vive le Roi*" vatte een koor een cantate aan, "*le chant patriotique*", gecomponeerd door Emile Siroux op de woorden van André Van Hasselt. Nadien defileerde de schoolgaande jeugd van de vrije- en gemeentelijke onderwijsinstellingen voor het voltallige gemeentebestuur en eregenodigden, gevolgd door talrijke leden van Lakense verenigingen.

Als herinnering aan deze dag werd nadien een erepenning geslagen waarvan hieronder een afbeelding, bewaard in de verzameling van de heer E. Christiaens.

Links
Voorzijde

Rechts
Achterzijde

c. Van bouwput tot daklijn

De verstandhouding tussen de bouwheer, de ondernemer en de architecten ontspoorde vrij vlug na de aanvang van de graafwerken. De conflicten namen alsmear grimmigere vormen aan en mondden tenslotte uit in een juridische procedure die nog nagalmde toen de stellingen werden weggenomen en het voorlopige opleveringsrapport werd opgesteld (5 januari 1911).

Er ontstond een eerste twistpunt nog vóór de grondvesten gelegd werden. 26 oktober 1907 : de architecten stelden voor de aanvankelijk door hen aanbevolen plaatselijke baksteensoort, bestemd voor het metselwerk van de funderingen, te vervangen door Thielrodese baksteen. Zij gaven de voorkeur aan dit soort bouw materiaal omdat het vochtbestendiger was. Onbegrijpelijke oorzaken zorgden voor verwarring, conflicten over de aan te wenden hoeveelheid, overbodig tekenwerk en administratieve rompslomp. Na heel wat tijdverlies besliste het gemeentebestuur alles bij het oude te laten. Een slechte start reeds ...

Op 30 oktober 1907 vestigde de administratie van de spoorwegen de aandacht van het gemeentebestuur op het feit dat de stapelplaats voor bouwmaterialen, aangelegd door de ondernemer boven de overwelving van de spoorweglijnen een groot gevaar betekende voor de stabiliteit van dit kunstwerk. De toegelaten maximale druk bedroeg 400 kg / m². De firma Wouters-Jacobs kreeg op 20 februari 1908 van de gemeentelijke overheid de toestemming om het terrein, gelegen tussen de Ketelstraat en de Nieuwe Laan als stapelplaats aan te wenden.

16 juli 1908 : Er werd vastgesteld dat de ligging van de rooilijn van het hoofdgebouw op de bouwtekening niet overeenkwam met de op de bouwplaats zelf uitgezette rooilijn die vijf meter dicht bij de overwelving van de spoorweg lag. Het dossier geeft geen uitsluitsel over het verder verloop van dit conflict. Waarschijnlijk werd deze kwestie opgelost in overleg met de administratie van de Belgische Spoorwegen.

In de maand mei 1909 kwam de gemeenteadministratie van Laken tot de bevinding dat de gedetailleerde tekeningen, die door de architecten aan de ondernemer overhandigd werden, grote verschillen vertoonden met de als grondslag voor de aanbesteding gediend hebbende tekeningen. Het schepencollege was hiervan niet op de hoogte. De architecten voerden aan dat dit feit te wijten was aan bouwtechnische en architecturale problemen. Aangezien, na bestudering van deze vaststelling, bleek dat de aangebrachte wijzigingen geen nadelige financiële gevolgen voor de gemeente inhielden werd voorlopig niet ingegrepen doch vrij vlug staken andere narigheden de kop op.

- De raming van 980m³ witte steen van Euville, opgenomen in het bestek, en bestemd voor de afwerking van de opritten, de gebeeldhouwde vazen ornamenten en figuren werd vanaf de aanvang te laag ingeschat. Een bijkomende hoeveelheid van 60m³ was noodzakelijk, maar dat zou meerkosten van 15.000 Fr. veroorzaken. Trouwens, zo verklaarden de architecten in een brief van 16 juni 1909, de bijkomende hoeveelheid is onontbeerlijk voor de afwerking van de toren. De gemeente schoof de verantwoordelijkheid door naar de ondernemer. Alle betrokkenen kwamen op 18 juni 1909 ter plaatse om de zaak uit te klaren doch er werd geen consensus bereikt.

Enkele dagen later staakte de ondernemer de werkzaamheden aan de toren. Voorzichtigheidshalve liet hij een voorlopige vochtwerende afdekking aanbrengen. Intussen hadden de architecten per aangetekende brief het gemeentebestuur verwittigd dat ze geen enkel bijkomend werk meer zouden aanvaarden zonder rechtmatige vergoeding. Om uit de impasse te geraken nam de gemeente haar toevlucht tot een juridische procedure.

- En dan was er ook die heibel naar aanleiding van Laken kermis 1910. Deze jaarlijkse gebeurtenis vond steeds plaats op een braakliggend terrein in de onmiddellijke omgeving van de Claessensstraat. De gemeente achtte de tijd rijp om het gloednieuw aangelegde gemeenteplein ter beschikking te stellen van de foorkramers. Ondernemer Wouters-Jacobs werd op 28 maart verzocht binnen twee weken alle omheiningen en stellingen rond de bouwplaats te verwijderen. Hij weigerde en motiveerde zijn standpunt met het argument dat er nog steeds verder gewerkt werd binnen de omheining. Tijdverlies, hoog oplopende kosten voor de verwijdering en het terug plaatsen van de omheining, mogelijke steenval, glasbraken, beschadigingen allerlei en wellicht de blootstelling van de voorbijgangers aan neervallend steengruis wegens het schoonmaken van het beeldhouwwerk, konden eventueel zijn verantwoordelijkheid hypothekeren. Het gemeentebestuur was echter onverbiddeijk. De ondernemer werd een laatste maal met nadruk aangemaand gevolg te geven aan het gemeentelijke verzoek, zoniet zou er voor gezorgd worden dat langs officiële weg een deurwaarder zou aangesteld worden om "*manu militari*" de hinderlijke beschotten te laten opruimen ...

- Nog datzelfde jaar richtten een 35-tal omwonenden een petitie aan het gemeentebestuur met het verzoek een uurwerk te laten aanbrengen aan de vier zijden van de toren in de plaats van een enkel uurwerk.

- Er werd gewikt en gewogen. Om esthetische redenen was het uiteraard noodzakelijk elke wijzerplaat met bijkomend beeldhouwwerk te laten opsmukken. De gemeente kwam vrij vlug tot het besluit, rekening houdend met het grote aantal afwijkingen aan de initiële plannen en de niet onwettige vrees dat hoe dan ook het voorop gestelde bedrag van de bouwkosten overschreden zou worden, dat ze zich deze luxe niet kon veroorloven. De ondertekenaars van de petitie bleven dan ook in de kou staan ...

Dit zijn slechts enkele voorbeelden die het klimaat kenschetsen waarin de bouwactiviteiten verliepen. De omvangrijke briefwisseling tussen het gemeentebestuur, de architecten en het bouwbedrijf laat uitschijnen dat de grote oorzaak van alle moeilijkheden te wijten was aan het ontbreken van een oordeelkundige coördinatie. Reeds in juli 1908 bleek duidelijk dat elke partij er een andere mening op na hield voor wat de controle van de uitvoering van de werken betrof. Deze uiteenlopende meningen drukten een stempel op de voortdurend opduikende geschillen.

VI - JURIDISCHE NASLEEP

Eind 1910 waren de werken zo goed als voltooid. Op uitdrukkelijk verzoek van de ondernemer Wouters-Jacobs (1 december 1910) vond de voorlopige overdracht op 5 januari 1911 plaats in aanwezigheid van de Schepen van Openbare Werken, de heer Thomaes, de architecten, de ondernemer en de heer Gillet, ingenieur bij de gemeente. Tal van niet of slecht uitgevoerd werk werd zorgvuldig opgetekend. Toen het er echter op aankwam het proces-verbaal te ondertekenen verklaarden zowel de architecten als de ondernemer dit enkel onder "groot voorbehoud" te doen. Uit de briefwisseling die daarop volgde wordt afgeleid dat voornoemde partijen elk hun geloofwaardigheid met krachtige argumenten wensten te staven. Het Salomonsoordeel werd aan de rechtbank overgelaten.

De aanhef van de gemeentelijke klachten, opgetekend door haar raadsman, de heer Bogaerts, lijkt wel een noodkreet !

"Het verwijderen van de stellingen rond het nieuwe gemeentehuis lokte een pijnlijke verrassing uit. Tussen de plannen waarop de aanbesteding steunde en het te voorschijn tredende monument gaapt een afgrond. Vergelijkt men het architecturale karakter van het oorspronkelijke project en het gebouw zoals het er nu werkelijk uitziet dan wordt de indruk gewekt dat hier twee verschillende ontwerpers aan het werk geweest zijn. La jolie fille est devenue une sorcière, mais c'est la même femme !".

Enkele voorbeelden slechts om de gemeentelijke verontwaardiging te verduidelijken (zie ook blz 24) :

- Het te hoge dak schijnt het hele gebouw te verpletteren. Trouwens het dakwerk is uit één geheel samengesteld. De trapezoidale daken op de uithoeken van het hoofdgebouw werden niet uitgevoerd zoals voorzien op de ontwerptekening.
- De kamvormige metalen versiering boven de nok van het dak werd niet aangebracht.

- De schouwen werden niet opgetrokken.
- Links en rechts van de toren zelf ontbreken tal van beeldhouwde versieringen.
- De sokkels, bedoeld als voetstukken voor de beeldhouwde leeuwen, vallen veel te laag uit.

De architecten werd een kapitale fout verweten. Zij hadden de gemeente voor een voldongen feit gesteld door voordurend de plannen te wijzigen zonder, in de meeste gevallen, de redenen hiervoor kenbaar te maken.

De vrees van de gemeente was dan ook gerechtvaardigd dat het nieuwe gemeentehuis, als publiek gebouw, door dit alles een aanzienlijke waardevermindering zou ondergaan en dat deze waardevermindering nefaste gevolgen zou hebben op de verdere bebouwing in de omliggende buurten.

De heren Bonduelle en Gilson bekeken uiteraard deze zaak vanuit een ander gezichtspunt. Zij hielden bij hoog en bij laag staande dat de gemeente haar grieven achtergehouden had tot de ruwbouw voltooid was om dan tot de aanval over te gaan. In plaats van hun gebrek aan tact en hun beroepsfouten toe te geven eisten de architecten een verhoging van hun honorarium met 14.626 Fr.

Niettegenstaande het ongunstige advies van de rechterlijke expert, de heer Bonnevie, die op aanvraag van de ondernemer werd ingeschakeld, hield ook hij halsstarrig vast aan zijn eisen tot schadevergoeding, veroorzaakt door de talrijke interventies van het gemeentebestuur. Deze eis was voorheen al ter sprake gekomen tijdens drie kortgedingen die hij tegen de gemeente had aangespannen. De door hem geëiste vergoeding bedroeg 126.942,78 Fr.

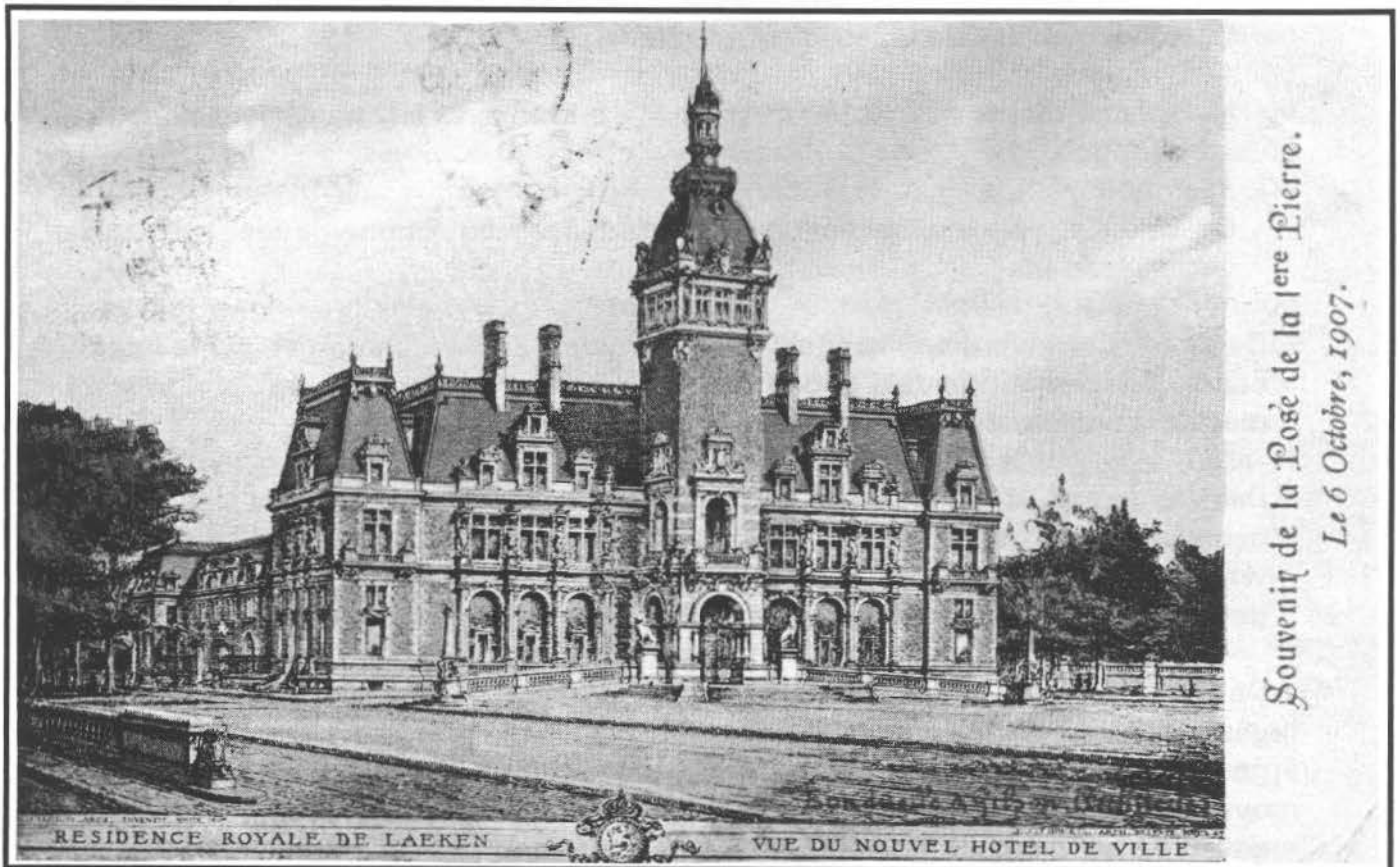
Dankzij de interventie van meester Bogaerts, advocaat van het hof van beroep van Brussel, zou men toch uiteindelijk op 26 juni 1912 tot een vergelijk komen. Zijn bemoeienis droeg er toe bij dat de inwijding van het nieuwe gemeentehuis niet door een slepend conflict overschaduw zou worden, een conflict waarbij de ontwerpers en de uitvoerders betrokken waren.

De drie betrokken partijen werd een minnelijke schikking aangeboden. Ondernemer Wouters-Jacobs liet zijn eis tot schadevergoeding vallen en stelde zich tevreden met een bedrag van 30.000 Fr. De gemeente was zelfs bereid de kosten van de drie kortgedingen te betalen alsook het bedrag van 277,80Fr. voor de herstelling van het dak dat ernstige schade had opgelopen door een orkaan die op 30 september 1911 vernieling zaaide in de streek.

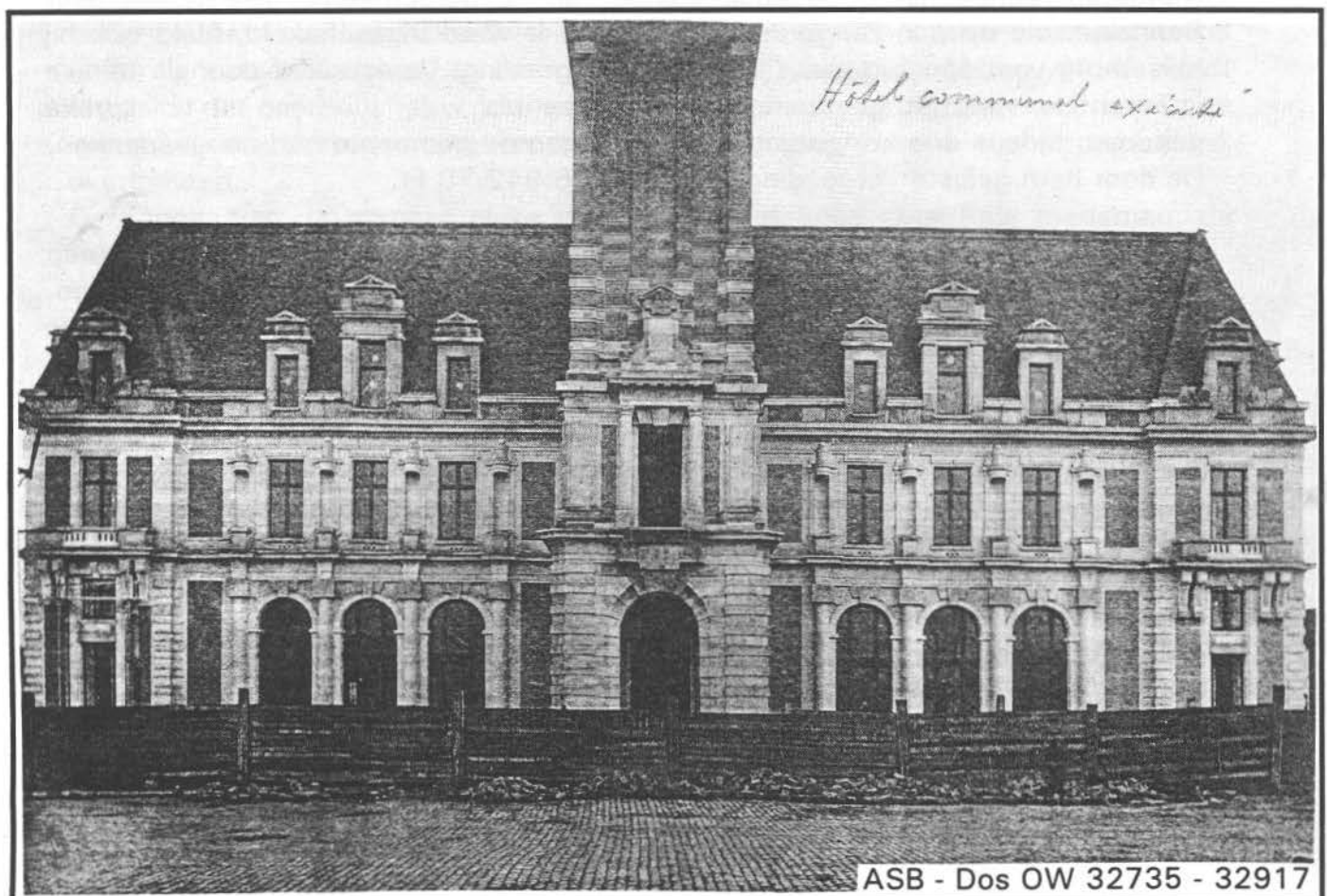
Het voltallige gemeentebestuur bekrachtigde in een bijzondere zitting van 27 juni 1912 alle door de advocaat voorgestelde schikkingen.

Op 30 juni 1912 vond de inwijding van het nieuwe gemeentehuis plaats.

CONFRONTATIE : Project P. Bonduelle en Ch. Gilson met het quasi voltooide
bouwwerk (beelden aan voorgevel afgewerkt 14 november 1911).

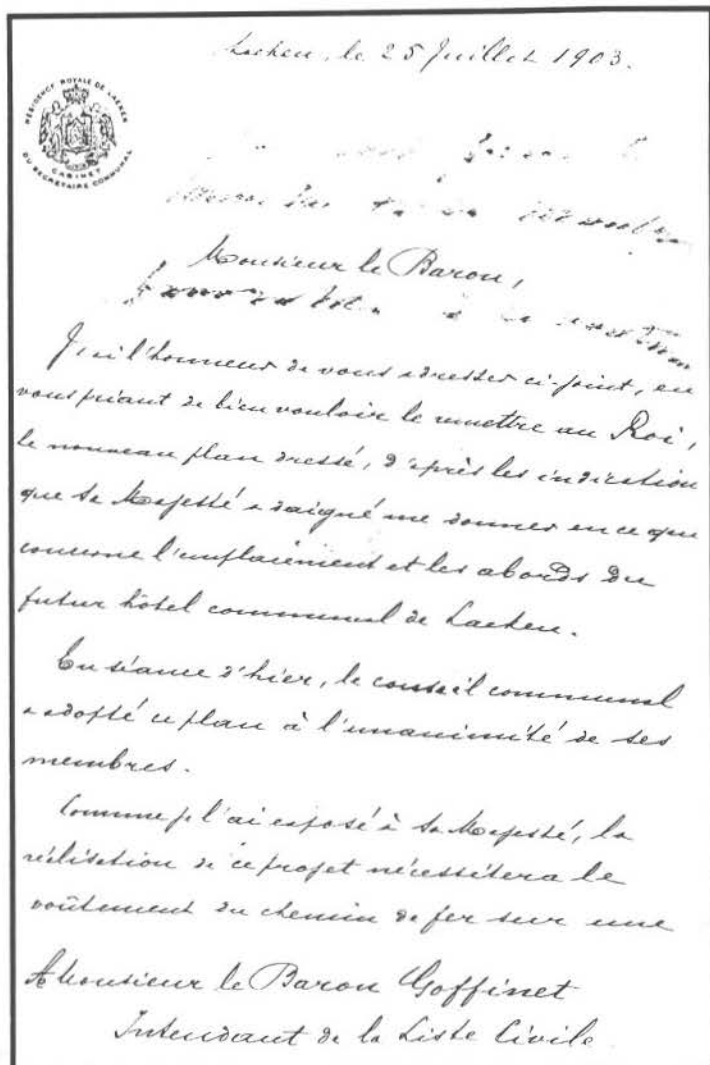

Verzameling E. Christiaens

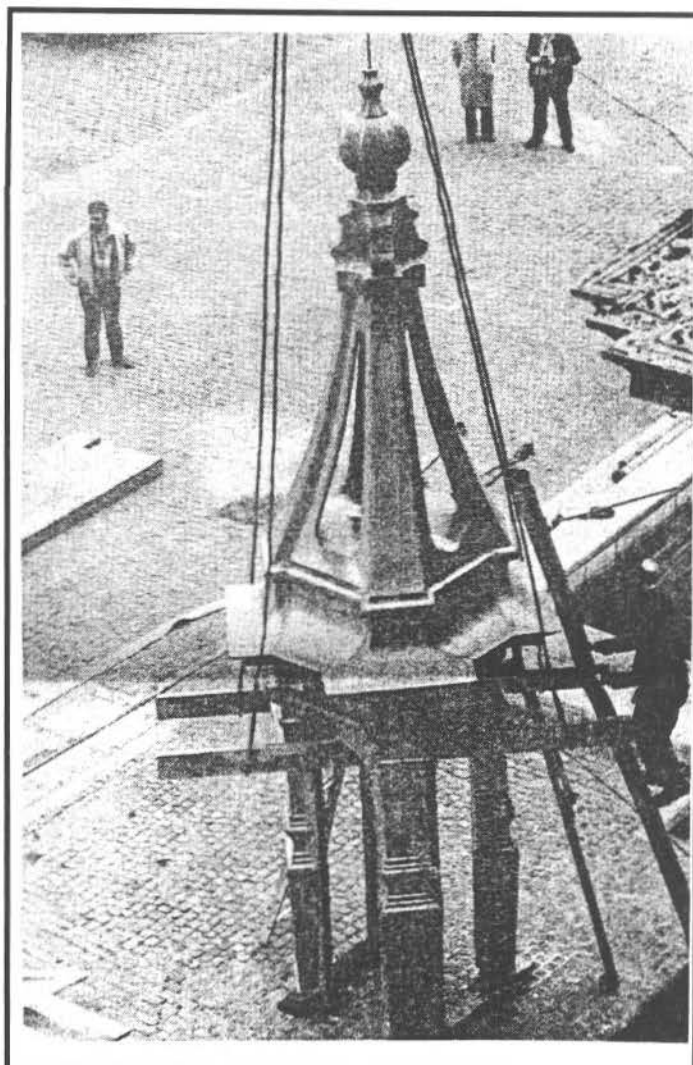

Gemeentehuis en gemeenteplein met kiosk 1922
(Verzameling E. Christiaens)

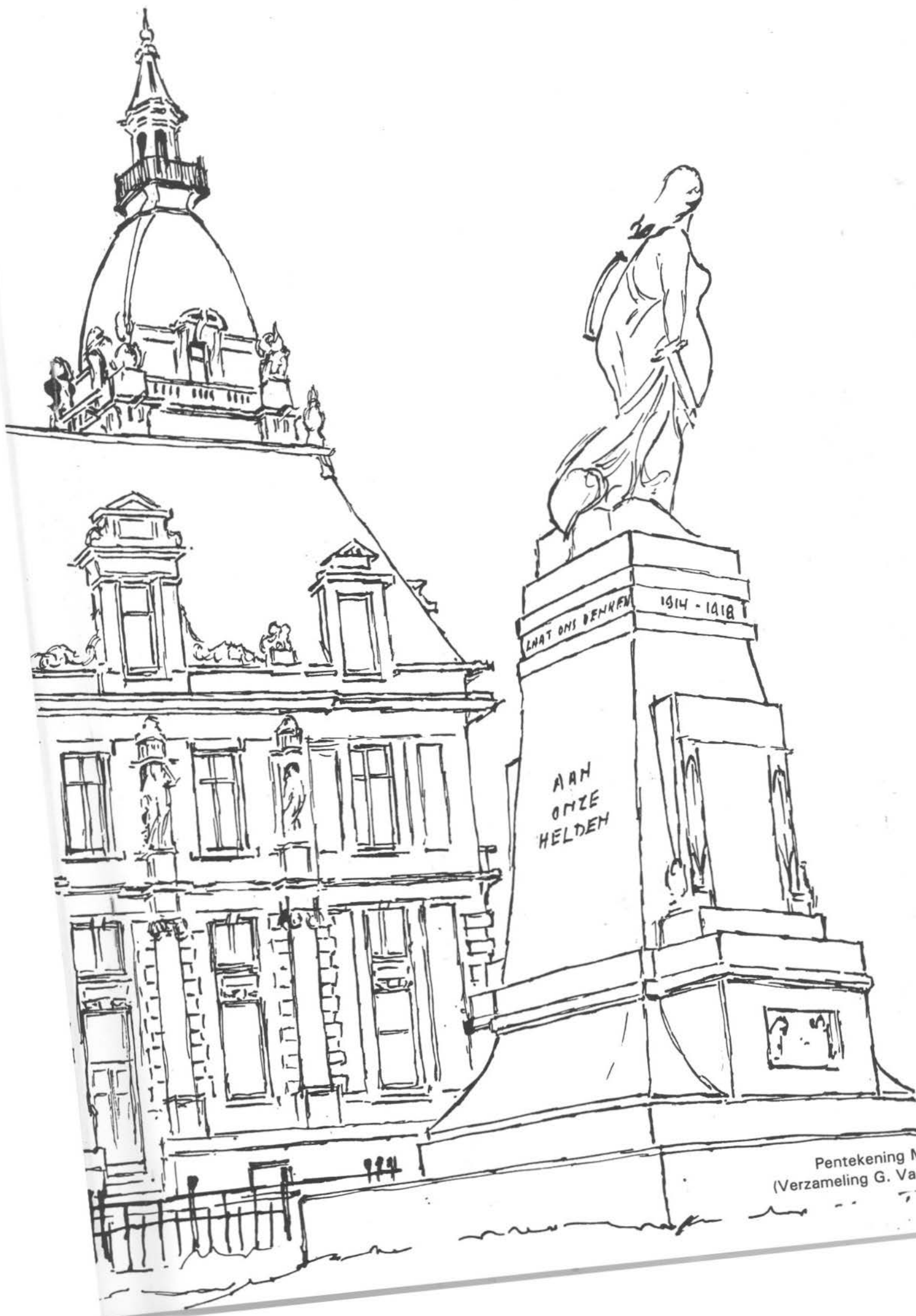

Fragment brief Louis Houba aan
Baron C. Goffinet
(AKP 263/3)

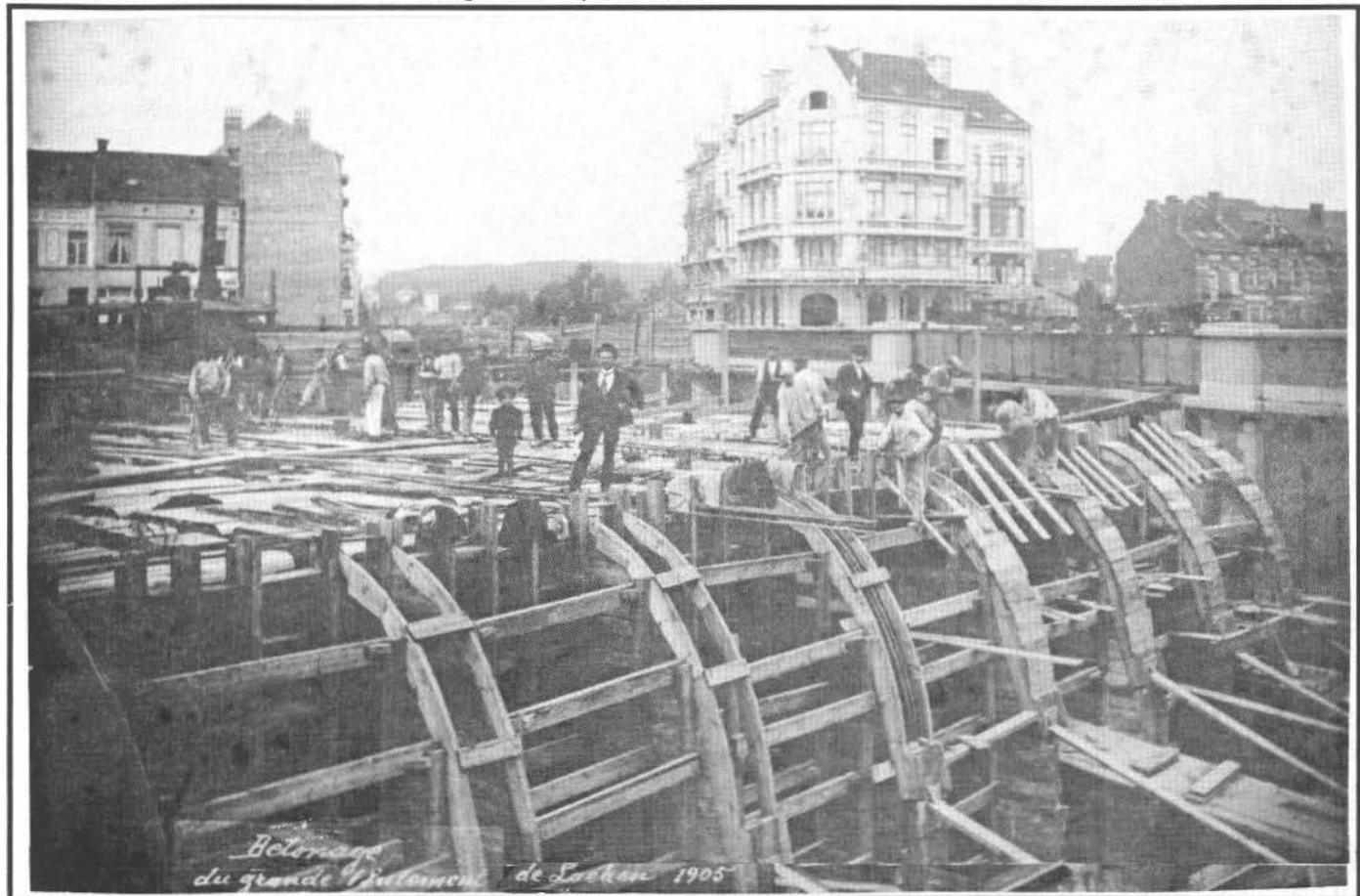

Herstelde lantaarn van torenspits onmiddellijk
voor de terugplaatsing
SAB - Nr. 1252 - Brussel mijn Stad - Jaargang 1988

Pentekening M. Meert
(Verzameling G. Vanden Bussche)

Vliegende pompiersbrigade 1914-1918
Voor zijvleugel gemeentehuis in Tielemansstraat

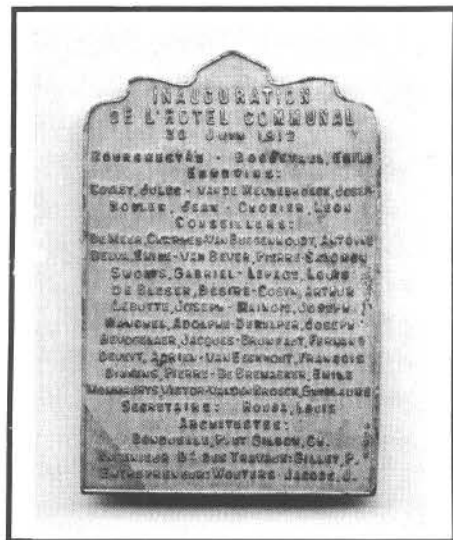
(Verzameling E. Christiaens)

Tot nu toe werden geen nadere bijzonderheden, noch illustraties over de inwijding teruggevonden. Wel werd een erepenning geslagen voor deze gelegenheid. (Verzameling E. Christiaens)

Links
Voorzijde

Rechts
Achterzijde

VII - KORTE TERUGBLIK OP ONTEIGENINGEN

KONINKLIJKE VERBLIJFPLAATS — GEMEENTE LAKEN

ONTEIGENING PER STROOK UIT HOOFDE VAN OPENBARE NUT BERICHT

Het plan bevattende de schets der uit te voeren werken en het perceelplan aanduidende de goederen te onteigenen uit hoofde van openbare nut, met het oog op: ten 1ste de wijzigingen te doen aan de straatrichtingen besloten door Koninklijk Besluit van 5^{den} Oktober 1900, op den kruisweg der Ketels-Maria-Christina- en Stefaniastraat; ten 2de het stichten eener nieuwe Gemeentehuis, liggen ter inzage ten Gemeentehuize Paleizenstraat, 442 (Bureel der gemeentebelastingen) waar de belanghebbenden er kennis kunnen van nemen.

Het Kollegie van Burgemeester en Schepenen zal, gedurende eene maand, de opmerkingen ontvangen waaraan die ontwerpen aanleiding zouden geven.

Het onderzoek zal gesloten worden den 14 April 1905, om 10 ure 's morgens.

Laken, den 10 Maart 1905.

DOOR BEVEL:
Voor den Gemeente Sekretaris,
P. BOISSON.

De Burgemeester,
E. BOCKSTAEL.

Een dertigtal privé-eigendommen stonden ofwel op het perceel, bestemd voor de bouw van het nieuwe gemeentehuis (huidig kadastraal nr. Son D 1-72s), ofwel in de onmiddellijke omgeving ervan. Uit de archieven bleek ook dat het college voorafgaand contact had opgenomen met het "Comité de patronage des habitations ouvrières" om de onteigening te rechtvaardigen.

De nadruk werd gelegd op het residentiële en commerciële karakter van de toekomstige aanpalende buurten.

Voorname vereniging opperde dan ook geen bezwaren.

Op 10 maart 1903 werd de onteigeningsprocedure aan de Lakense bevolking bekend gemaakt.

Zie Nederlandstalige tekst van het bericht hiernaast.

VIII - DE HERSCHIKING VAN HET GEMEENTEPLEIN

Twee spoorweglijnen kruisten in diepe geulen het terrein voor het toekomstige gemeentehuis. In een vorig hoofdstuk werd reeds gewezen op het bestaan van deze lidtekens die de aanleg van een open gemeenteplein (hoogtelijn 32), tot knooppunt van oude en nieuwe kwartieren voorbestemd, in de weg stonden. Een overwelving van deze spoorlijnen over een oppervlakte van 4.200 m² moest een oplossing bieden voor dit probleem. Het aldus herschikte plein (1 Ha groot) zou nadien volledig geplaveid worden.

Charles Ramaeckers, Secretaris-generaal bij het Ministerie van Spoorwegen, Post en Telegrafie maakte deel uit van het comité dat de diverse ontwerpen van "*de viaducten boven de spoorwegen in Laken*" bestudeerde. Een straat in Laken werd naar zijn naam vernoemd (4).

De werken werden uitgevoerd door de ondernemer Blaton. Later nog werden uitgebreide werken aan het Emile Bockstaelplein uitgevoerd om de stabiliteit van de overwelvingen te verhogen. Hierover meer in een afzonderlijke bijdrage.

Topografische opmetingen tijdens het uitvoeren van de werken
(Verzameling E. Christiaens)

IX - PERSGELUIDEN

In het tijdschrift van de "*Société Centrale d'Architecture*" werd meerdere keren aangedrongen op een rationele werkwijze van de keuzecommissie.

Op 24 september 1906 verscheen in het dagblad "*Le Soir*" een artikel waarin de door het Lakense gemeentebestuur uitgeschreven architectuurwedstrijd flink op de korrel genomen werd. Het artikel verwees naar een brief, opgesteld door de drie aangezochte juryleden en gericht aan het Lakense college. Daarin verklaarden zij hun opdracht niet te kunnen vervullen. De opgelegde werkwijze met de daaraan gekoppelde verplichting een individuele beoordeling uit te brengen over de ingediende voorontwerpen beschouwden zij als een te verwerpen nieuwigheid die zonder twijfel voor heel wat narigheden zou kunnen zorgen. Het blad meldde bovendien dat de gemeenteraad tijdens een spoedvergadering gezwicht was voor het ultimatum van de juryleden en dat bij meerderheid van stemmen het betwiste artikel van het reglement werd gewijzigd.

Het tijdschrift "*L'Émulation*", in 1875 boven het doopvont gehouden, bleef gedurende meer dan vijftig jaar een oordeelkundige waardemeter in het nationale architectuurlandschap. De oprichting van het Lakense gemeentehuis ontsnapte derhalve niet aan kritische beschouwingen. Herhaaldelijk werd in dit orgaan de organisatie van de architectuurwedstrijd in scherpe bewoordingen becommentarieerd.

Jaargang 1906 p. 80, verwijzend naar voornoemd artikel in "*Le Soir*" :

"Tout en félicitant nos trois confrères de leur attitude énergique, nous devons constater que c'est cela même que nous avons réclamé depuis l'ouverture du concours avec complément du jury pour la seconde épreuve. Mais n'est-il pas trop tard et un grand nombre d'architectes de talent ne se sont-ils pas abstenus de prendre part au concours ? Toujours est-il que modifier le règlement-programme après coup revient à avouer qu'on a fait un pas de clerc".

In Jaargang 1907 p. 8 kwam het wedstrijdreglement nog maar eens aan bod met de woorden van de juryleden zelf :

"Le paragraphe 2 de l'article 15 du programme-concours stipule que les projets définitifs devront, sous peine d'être écartés, suivre les dispositions générales des avant-projets, ce qui rend inutile la critique que nous pourrions faire de ceux que nous avons retenu, et nous oblige à déclarer qu'aucun des avants-projets, malgré leurs qualités, ne réunit les conditions requises pour être suivi d'exécution, à moins d'y apporter des changements pour répondre aux besoins des services et aux directives de l'administration".

Wat verder op p. 14 klonk het protest nog scherper door :

"Twee projecten door de gemeente als leidraad vooropgesteld, werden aan het reglement toegevoegd. Wat nog het meest opvalt is het feit - rara avis in terris - dat de gemeente zich het recht voorbehoudt om het eindoordeel te vellen na advies te hebben ingewonnen van drie eminente architecten. Bref, un concours à décourager les plus audacieux !".

X - DE ARCHITECT P. BONDUELLE (5)

De ontwerper van het nieuwe Lakense gemeentehuis werd op 15 juni 1877 geboren in Doornik. Een langdurige vormingsperiode weerspiegelt zijn architecturale gedrevenheid : "Académie royale des Beaux-Arts" in Rijsel - "Académie royale des Beaux-Arts" in Brussel (tot 1899) - "Ecole Nationale des Arts Décoratifs" (Ecole Grasset) in Parijs en tenslotte "Ecole Nationale des Beaux-Arts" eveneens in Parijs. Hij volbracht zijn stageperiode bij de architecten F. Acker en A. Dumont. Nadien maakte hij studiereizen in Frankrijk en Italië.

Hij was 30 jaar oud en reeds gewapend met een sterke beroepsbekwaamheid, (in 1900 behaalde hij de Godecharleprijs met een ontwerp voor een zeevaartschool), toen zijn ontwerp voor het nieuwe Lakense gemeentehuis bekroond werd. Trouwens uit de omvangrijke briefwisseling van zijn hand kon afgeleid worden dat hij zich met de grootste scherpzinnigheid en een onstuimige beroepsijver tegen alle afkeuringen wist te weer te stellen.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog richtte hij samen met de befaamde architecten, Bochoms, Charles, Dewin, Diongre, Martin, Knaus en Puissant het "Atelier Libre d'Architecture" op. Hij aanvaardde in 1919 het directeurschap van het toonaangevende tijdschrift "*L'Emulation*" (tot 1930) en tweemaal werd hem het voorzitterschap van de "*Société Centrale de l'Architecture*" aangeboden (1920-1921 en 1930-1931). Buiten talrijke herenwoningen, paviljoenen, appartementsgebouwen en wederopbouwplannen die naar zijn ideeën werden uitgevoerd zal hij nog driemaal zijn stempel op Laken drukken.

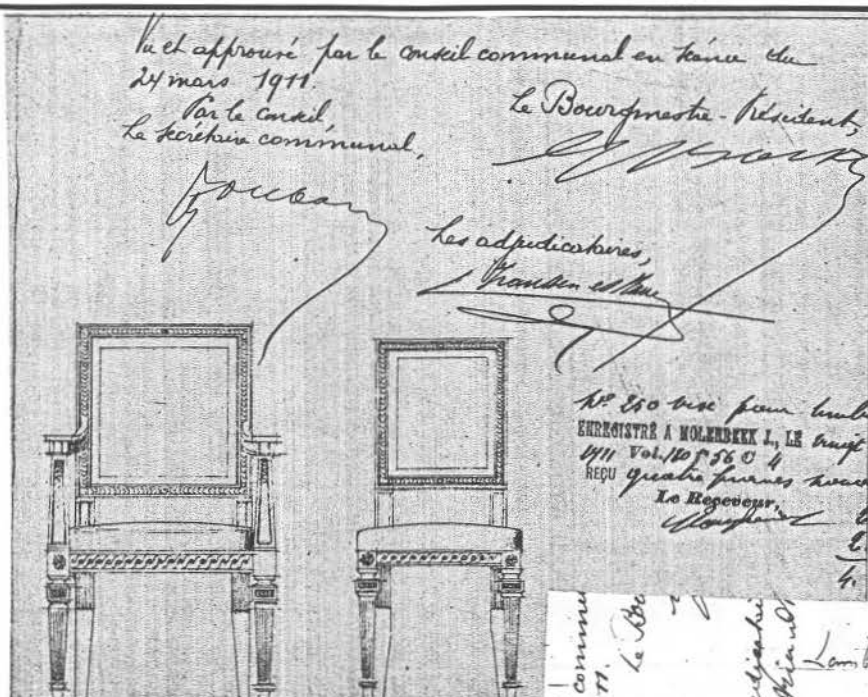
- 1935 : Wereldtentoonstelling Heizel : de paviljoenen "*Byhrr*" en "*Engema*"
- 1939 : Het gedenkteken van "*Koningin Astrid*" op de 21-julisquare.
- +/- 1956 : Ontwerp van het algemeen grondplan van de Wereldtentoonstelling 1958 op de Heizel

Reeds in 1946 werd hij als lid van de Koninklijke Academie opgenomen. Hij overleed in Brussel op 24 december 1955.

Zijn ontwerp van het Lakense gemeentehuis in neorenaissancestijl getuigt van goede smaak, soberheid en ook van een visie op de nieuwe architecturale vormgevingen vergeleken met de tot den treure herhaalde patronen waarvan hij zich wilde bevrijden.

Zijn jeugdige overmoed botste met de conservatieve houding van het gemeentebestuur. Hierin schuilt de oorzaak van de conflicten die herhaaldelijk opdoken.

Het Lakense gemeentehuis neemt als monument een zeer bijzondere plaats in tussen de negentien andere gemeentelijke bestuursgebouwen van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest. De hedendaagse Lakenaars mogen er terecht trots op zijn !

Boven : Zetels en stoelen raadszaal
Uitgevoerd door
C. Franssen en P. Haase

Midden : Vensterbekleding trouwzaal
uitgevoerd door
firma G. De Vriendt

Onder : Balustrade trouwzaal
Uitgevoerd door
firma C. Franssen en P. Haase

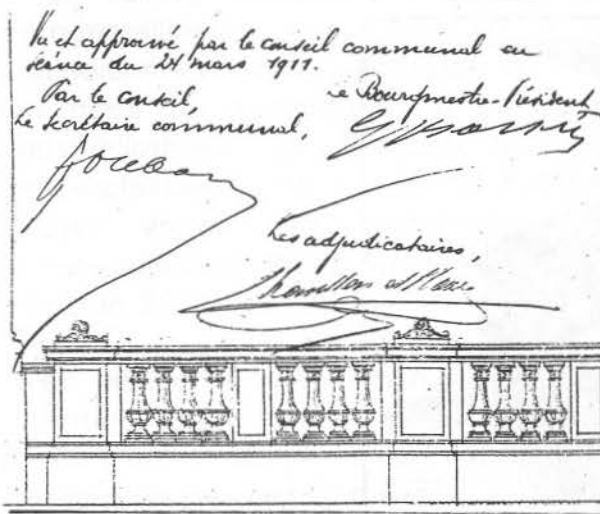
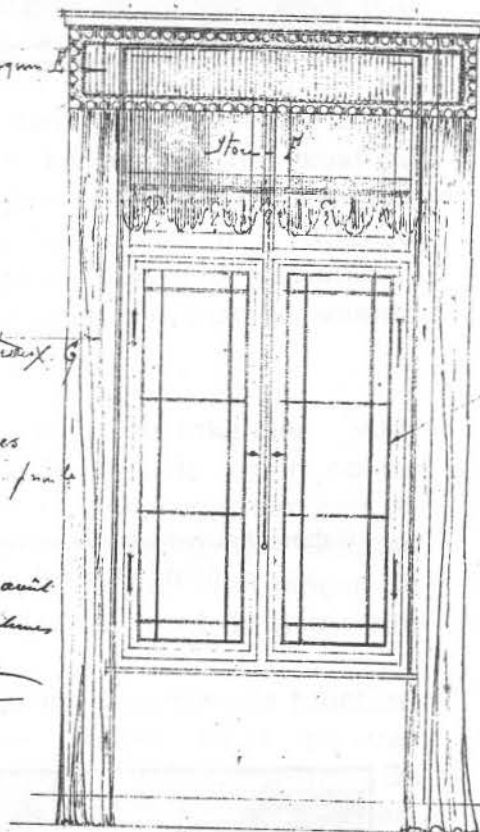
Lu et approuvé par le conseil communal en séance du 24 mars 1911.
Par le conseil,
Le secrétaire communal,
Le Bourgmestre-Président,
Les adjudicataires,
Hendrickx et Haase.

N° 850 visé pour timbre et
ENREGISTRÉ A Molenbeek J., le 24 mars 1911
Vol. 110 p. 560 4
REQU
Les adjudicataires,
Hendrickx et Haase.

Les finitions des
lunettes d'angle pour porte
sont semblables.

N° 850 visé pour timbre et
ENREGISTRÉ A Molenbeek J., le 24 mars 1911
Vol. 110 p. 560 4
REQU
Les adjudicataires,
Hendrickx et Haase.

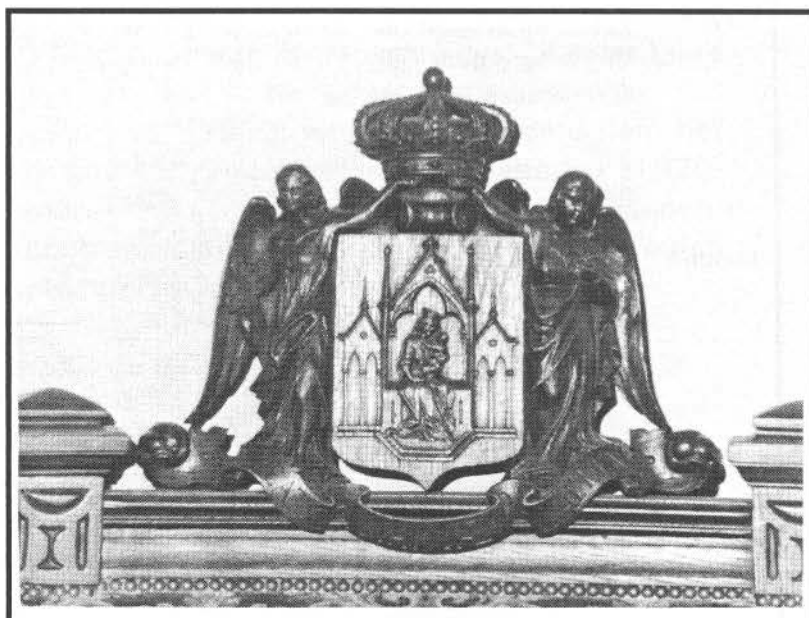
1.20
1.20
2.40

Al het meubilair, de vensterbekledingen, balustrade, lusters, trapleuning enz werden afzonderlijk ontworpen en de uitvoering ervan aan aanbestedingsprocedures onderworpen. Hier enkele voorbeelden.
(ASB : Dos OW Nrs. 32735 - 32917)

Luster in de entreehal

Gebeeldhouwd Lakens wapenschild
In de trouwzaal

Trapleuning in entreehal

XI - NABESCHOUWINGEN

Het verhaal van het Lakense gemeentehuis is haast te vergelijken met een avonturenroman, uitmondend in een happy end. Negen jaar later echter zou een fatale gebeurtenis een tragische schaduw over Laken werpen. Inderdaad, in 1921 betaalde Laken de tol van zijn geografische ligging, grenzend aan de hoofdstad die in de richting van de "*Willebroekse Vaart*" een uitweg naar de Noordzee zocht. Met één klap verloor het gemeentelijke "*herenhuis*" zijn symbolische betekenis.

De ingewortelde benaming "*Hôtel communal*" is vandaag in de meeste hoofdstedelijke gemeenten nog gemeengoed. Een dieper inzicht in de vervlogen tijdgeest levert hiervoor een plausibele verklaring. Het toen heersende liberale gedachtegoed vereenzelfdigde zich ook met de architecturale vormtaal van de nieuw opgerichte gemeentehuizen. Bergé schreef in 1880 : "*Le palais communal n'est pas un luxe déplacé, il est conforme aux traditions nationales, à ce que faisaient autrefois nos pères*".

Ook het Lakense college, voortdurend gestimuleerd door een bouwlustige en ter plekke residerende Vorst, volgde deze denksporen. Ondanks een haast maniakale politiek, erop gericht om de gemeentelijke uitgaven koste wat het kost te drukken, overschreed de totale kostprijs van de volledige afwerking van het gemeentehuis het bedrag van 1.500.000 F. (Brief van het college nr. 21892-C5 van 1 februari 1913 aan het provinciebestuur). Volgens een reconversietabel, opgesteld door de Nationale Bank vertegenwoordigt dit bedrag in huidige waarde 251.000.000 F.

Het opgerichte monument en het aanpalende plein betekenden voor Burgemeester Emile Bockstael, zijn schepenen en raadsleden de kroon op de geplande verfraaiingwerken van Laken, de nieuwe kern en draaischijf van een op welzijn en voorspoed berekende woon-, handels, en recreatieruimte. Grootse verwachtingen vereisten grootse inspanningen ! Helaas, twee jaar later gingen de lichten uit in Europa en drie jaar na de glorierijke eindezege hield de gemeente Laken op te bestaan.

Gelukkig vervulde het gebouw tot op heden nog een aantal waardevolle functies. In de ruime, smaakvol gedecoreerde zalen werden sedert 1921 tal van tentoonstellingen, concerten en andere feestelijkheden georganiseerd. De politiediensten bleven ter plaatse en de Lakenaars kenden al die tijd de weg naar een goed functionerende administratieve antenne en een rijk gestoffeerde stadsbibliotheek. Tot eind jaren zeventig beschikte de brandweer er over ruime parkeerplaatsen voor het voertuigenpark. Een zeer groot aantal jongens en meisjes volgden er gedurende meer dan tachtig jaar een degelijke beroepsopleiding. In het kader van de herstructurering van het onderwijs zal deze school in 2000 het gebouw verlaten.

Twee pittige en waarschijnlijk vergeten details als toemaatje. Tot ver in de zeventiger jaren verschenen Lakense bruidsparen aldaar voor de ambtenaar van de burgerlijke stand. LACA-lid, Willy Van Bamis, die talrijke fotoreportages maakte, wist te vertellen dat op zekere dag in 1978 meer dan dertig trouwlustige koppels in een lange rij stonden aan te schuiven om in de mooie trouwzaal hun huwelijk te laten bezegelen. In 1930 werd voor het eerst de nu nog goed bezochte wekelijkse markt gehouden op het plein

Talrijke kunstenaars en fotografen vereeuwigden het gemeentehuis in etsen, schetsen, op doeken en platen. Terecht, want het eens zo door de gemeenteraad verguisde gebouw straalt nog steeds een waardevolle architecturale charme uit. De ontgoocheling van het gemeentebestuur na de afwerking van het bouwwerk zinderde nog enkele jaren na maar in 1922 leest men echter in "*L'Émulation*" : "*Cette oeuvre peut rivaliser d'élégance et de beauté architecturale avec les plus belles réalisations du genre. Seules, de tous les faubourgs, les administrations de Saint Gilles, Schaerbeek et Laken eurent l'honneur de doter leur territoire d'une maison communale, digne de la capitale*". Eindelijk werd het monument op de juiste waarde geschat. Zijn neorenaissance-stijl met duidelijke Noord-Franse invloeden, zijn elegante toren, bekroond met een drieledige spits, zijn rijke maar sobere versieringselementen strelen het oog van elke aandachtige toeschouwer.

De tijd, maar vooral de inwerking van de luchtvervuiling, hebben na jaren het bouwwerk aangetast, doch kreeg het verouderingsproces de nodige aandacht ?

In 1974 besliste de stad Brussel over te gaan tot de reiniging van het gebouw. De gevels werden gezandstraald door toepassing van hydropneumatische technieken. In de loop van 1988 werd het hoogste deel van de torenspits, de opengewerkte vierzijdige metalen lantaarn hersteld. De constructie werd per helikopter naar beneden gehaald. De terugplaatsing ervan gebeurde in de maand juli 1988 (zie illustratie).

Een aantal jaren later verscheen in het weekblad Vlan - 23.2.1994 - een uitgebreid artikel van de hand van P. Carrier, gewijd aan het Lakense gemeentehuis. De auteur liet ook gemeenteraadslid mevrouw Marion Lemesre aan het woord die een lans brak voor dringende herstelwerkzaamheden. Zij betreurde het feit dat het gebouw nog niet beschermd werd en weidde uit over de talrijke waterinsijpelingen die steeds maar grotere schade aanrichtten.

Burgemeester M. Demaret van zijn kant was optimistisch. Hij stelde in het vooruitzicht dat in april van dat jaar de daken hersteld zouden worden.

Bij Koninklijk Besluit van 13 april 1995 werden bepaalde delen van het gemeentehuis beschermd, namelijk : het hoofdgebouw in zijn totaliteit samen met het vaste meubilair bij bestemming, de gevels en de bedaking van de zijvleugels met inbegrip van het ijzeren hek en het wachthuisje alsmede de lokettenzaal aan de binnenzijde.

In 1998 werden belangrijke herstellingswerken aan de daken uitgevoerd.

Vermoedelijk staat vandaag de volledige restauratie van het Lakense gemeentehuis nog niet bovenaan de lange lijst van werken die de Stad en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wensen te ondernemen. LACA is ervan overtuigd dat de verantwoordelijke bestuursorganen een van de juwelen van het Lakense patrimonium niet uit het oog zullen verliezen. En daar zij wij blij om !

Laken, 1 september 1999

XII - VOETNOTEN

- (1) Zie ook hierover H. Verstraete : "*Een woordje over de middeleeuwse tijd van Laken*)
- (2) Het museum en de bibliotheek Willems werden nooit ingericht.
J. Dillen bespreekt uitvoering deze kwestie in LACA Tijdingen - jaargang 5 - nr. 3 - maart 1994 pp. 28-35.
- (3) Een kopie van de handgeschreven tekst en plan werd ons bezorgd door de heer R. Bockstael, een achterkleinzoon van burgemeester Emile Bockstael. Waarvoor dank.
- (4) Zie J. Dillen : "*Er zitten vrijgevingen in Lakense straatnamen*" in Jaarboek 1992
"*Ons Graafschap Jette*" p. 66. Verschenen in overdruk in LACA Tijdingen Jaargang 5 nr. 3, maart 1994.
- (5) Bibliografie Architecten in Sint-Lucasarchief.

BIBLIOGRAFIE

- J. Verbesselt : "*De zeven erfheren van Laken en hun keure uit de 14de eeuw*".
- J. Verbesselt : "*Het parochieleven in Brabant tot einde 13de eeuw*" Deel IV.
- M. Dierickx : "*Geschiedenis van België*" Uitg. De Nederlandse Boekhandel 1965 Antwerpen.
- J. Andriessen : "*Geschiedenis van de Middeleeuwen*" Uitg. De Nederlandse Boekhandel 1976.
- J. Vandenbreeden en M. Celis : "*Omtrent het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein in Laken*" Uitg. Koning Boudewijnstichting - Brussel 1988.
- Jurion-de Waha : "*Decouvrez les Hôtels de Ville et les Maisons Communales à Bruxelles*" Uitg. Koning Boudewijnstichting - Brussel 1988.
- I. De Backer : niet uitgegeven licentiaatsthesis : "*Aspecten van de stedenbouwkundige ontwikkeling van de gemeente Laken circa 1830 - 1921*".
- L. Verniers : "*Les transformations de Bruxelles et l'urbanisation de sa banlieue depuis 1795*" in "*Annales de la Société royale Archéologique de Belgique*" 1934.
- SAB : Stadsarchief Brussel : Dos OW : nrs. 32735 tot 32917, en afzonderlijke nummers : 343BA - 359BA - 369BA - 78606 - 79382 - 10710 - 44611 TP - 59758 - 70399 - 79374.
- SAB : Stadsarchief Brussel : Registres du Conseil Communal 1893 tot en met 1912.

MET DANK AAN

Het zaalpersoneel van het Archief Stad Brussel en het Sint-Lucasarchief, alsook het huispersoneel van het Gemeentehuis voor de behulpzaamheid.

Mevrouw H. Verstraete, historica (LACA-kernlid).

De heer G. Janssens, Archief Koninklijk Paleis en de heer Schooneers, Kadaster Brabant.

Mervrouw S. Pulinckx voor de zorgzame tekstverwerking.

Mevrouw B. Antonie en de heer G. Vanden Bussche voor tekstcorrectie.

De heer W. Van Bamis voor reproductie kleurenfoto's.

VASTE KUNSTWERKEN AAN HET LAKENSE GEMEENTEHUIS

Op het Emile Bockstaelplein (door de Lakenaars "Place communale" of Gemainteplosj" geheten) prijkt het majestueuze gemeentehuis van Laken.

Over dat gebouw, opgetrokken naar de plannen van de befaamde architecten Bonduelle en Gilson, waren de Lakenaars destijds zó fier en zij vonden het zó indrukwekkend, dat zij het *Hôtel Communal* noemden, alhoewel in ons land in het Frans normaliter alleen de steden een "*Hôtel de Ville*" hebben en de gemeenten een "*maison communale*" (*). Het Nederlands kent alleen een stad- of een gemeentehuis. *Hôtel Communal* zou men dus kunnen vertalen door "*Herengemeentehuis*" (door de lijn te trekken naar "*un hôtel de maître*" of "*hôtel particulier*" vertaalbaar als "*herenhuis*"). Zij waren dus niet erg bescheiden in Laken !

Het herengemeentehuis werd opgetrokken tussen 1907 en 1912.

Voor de decoratie (beeldhouwwerk en schilderijen) werd door het gemeentebestuur uiteraard in de eerste plaats aan Lakense kunstenaars gedacht. Nog tijdens de oprichtingsperiode van het gebouw waren sommige kunstenaars al aan het werk.

Daar er na de "*fusie*" met Brussel nogal heen- en weer gesjouwd werd met schilderijen en andere losse kunstwerken (schilderijen verhuisden naar Brussel en Laken kreeg werken uit Brussel), worden alleen de "*vaste waarden*" in onderhavig artikeltje behandeld. (Worden hier dus alleen beschreven de door juristen genoemde "roerende goederen die onroerend werden door bestemming").

(*) Ook het vorige gemeentehuisje in de Paleizenstraat-over-de-Bruggen - nu opslagplaats van Brussel - werd *hôtel communal* genoemd. Ook in de gemeenten Schaarbeek en Sint-Gillis heeft men het over hun "*Hôtel Communal*".

DEEL I. BEELDHOUWWERK

Herengemeentehuis van Laken of van Mathieu Desmaré ?

Er staan aan de gevel van en in het gebouw zoveel beeldhouwwerken van de Lakense beeldhouwer Mathieu Desmaré (Laken, 1877 - Brussel 2, 1946) dat men als het ware van het Desmaré-huis zou kunnen spreken. De biografie van Desmaré werd reeds in ons tijdschrift gepubliceerd (zie LACA Tijdingen december 1990 en maart 1993). De beelden zijn van een opmerkelijke kwaliteit en vallen op door hun symboliek, zij zijn wel erg verweerd.

Even herinneren aan de belangrijkste werken van Mathieu Desmaré :

In Laken : De Weefindustrie (Eeuwfeest"paleis"), de Zaaier (Palfijnplantsoen), het grafmonument van de familie Desmaré (kerkhof), de Onbekende Poilu (aan de O. L.- Vrouwekerk) en het monument voor de Lakense helden (Strijderssquare). En elders : Monumentale oorlogsmonumenten op de begraafplaatsen van Brussel (in Evere) en van Schaarbeek. Hij heeft nog werk staan in Jette, Vilvoorde, Londen en Pretoria. Een Lakense straat draagt zijn naam (voordien de Kerkstraat).

A) Zo vindt men van Desmaré aan en in het gemeentehuis:

1. Vóór de hoofdingang : twee grommende leeuwen in steen.

2. Aan de toren : zes putti (naakte knaapjes, vaak voorkomend in beeldhouwwerken); twee staan naast het uurwerk en vier aan de hoeken van de toren, boven de nok.

3. In het gemeentehuis :

- in de trapzaal : Het Gezin (met kind), een bronzen groep van 1909;
- in de wandelzaal op de eerste verdieping : De Verloofden (zonder kind), een bronzen groep van 1915. (*)

4. Aan de gevels :

(De volgorde is nogal chaotisch. Zij stemt niet overeen met de geplande volgorde. Een verklaring van de wijzigingen werd niet gevonden.)

a) Zijgevel links ()** (Emile Bockstaellaan)

- De Geschiedenis,
- De Gedachte (La Pensée),
- De Dichtkunst.

b) Voorgevel : links

- De Liefdadigheid,
- De Scheepvaart,
- De Landbouw,
- De Architectuur.

c) Voorgevel : rechts

- De Schilderkunst,
- De Handel,
- De Gerechtigheid,
- De Beeldhouwkunst.

(*) Een miniatuur van dat beeldhouwwerk was voorheen opgesteld in de vergaderzaal van het College van Laken en bevindt zich nu in het Zuidpaleis.

(**) van links naar rechts : bij alles wat volgt is door links en rechts bedoeld voor de kijker (de architecten zien het anders).

d) **Zijgevel rechts** (Tielemansstraat)

- De Toegepaste Kunsten,
- De Arbeid,
- De Industrie.

B) Overige beeldhouwwerken (die niet van Desmaré zijn) :

1. In de trapzaal (benedenverdieping)

- a) Sint Lukas schildert de Maagd en het Kindje Jezus, geëmailleerde bronzen groep door Marcel Wolfers.

Dat werk werd in de Wereldtentoonstelling van 1935 geëxposeerd en stelt een vaak afgebeelde scène voor. Het meest beroemde schilderij met dat onderwerp werd gekonterfeit door Rogier Van der Weyden.

Een gelijkaardig werk (een kopie van het Lakense werk) bevindt zich aan het zijportaal van de kathedraal van Doornik.

* * * * *

Marcel Wolfers

(Elsene 18 mei 1886-Corroy-le-Grand 2 mei 1976)

Beeldhouwer, keramist, goudsmid en emailleur. Lid van de befaamde Brusselse juweliersfamilie die een winkel gehad heeft in de Arenbergstraat. Zoon van de bekende beeldhouwer en juweelontwerper Philippe Wolfers (1858-1929).

Marcel Wolfers kreeg een artisanale opleiding in het atelier van zijn vader en ook - van 1902 tot 1905 - bij Isidoor De Rudder (1855-1943).

Hij heeft dus geen academische opleiding gehad. Toch bracht hij het tot een fijnzinnig beeldhouwerschap. Zulks verklaart dat hij in 1904 de tweede Prijs Godecharle en in 1907 de tweede Prijs van Rome won.

Hij werd geregeld uitgenodigd om op tentoonstellingen te exposeren (in Parijs vanaf 1911).

Hij onttrok zich aan de invloed van de "Art Nouveau" (Jugendstil) waarvan zijn vader Philippe één van de promotoren was. Hij had een eigen stijl die tot geen enkele kunststroming behoorde. Hij kan wel tot de Art Deco gerekend worden.

Zijn werk is erg origineel zowel wegens de uitwerking van de thema's (zoals een ooievaar aan een oorlogsmonument) als wegens de gebruikte materialen en technieken (lak op brons, hout en zandsteen, geëmailleerd brons).

Zo was hij één van de weinige Westerse kunstenaars die de Oosterse laktechniek beheerste. Ook maakte hij polychrome beeldhouwwerken, (onder meer zoals in Laken).

Van hem kunnen de volgende kunstwerken publiekelijk bezichtigd worden :

Oorlogsmonumenten :

Sint-Pieters-Woluwe : de Overwinning (dat werk bevindt zich niet meer aan de kruising van de Tervuren- en de Vorstlaan - zoals vermeld in sommige biografieën - maar op de begraafplaats aldaar). In steen (1923) Strijder ondersteund door een vrouw en beschermd door een engel.

Poelkapelle : Gedenkteken van de beroemde Franse oorlogspiloot Guynemer (een ooievaar, brons 1923). In een medaillon wordt het hoofd van de vliegenier in profiel afgebeeld.

Leuven : Martelarenplein (voor het station) : monument in kalksteen (1924). Het werd gedeeltelijk door de Duitsers vernield in 1940.

Geldenaken : het Recht (brons - 1922).

Luik : Memoriaal van Cointe.

Bij het intergeallieerd oorlogsmonument in de crypte : Spanje helpt België tijdens de eerste wereldoorlog (gelakt hout - 1938).

Voorts in open lucht :

Doornik (naast de kathedraal) :

- Sint Lukas schildert de H. Maagd en het Kindje Jezus (een ander exemplaar van het beeld dat in Laken staat). Deze variant werd op verzoek van "Les Amis de l'Art Wallon" gemaakt (brief Jules Destrée d.d. 28/12/1934). De sokkel is hier wel in steen (in Laken in brons).

Ter Hulpen :

- Het monument Ernest Solvay (arduin) (avenue Solvay)
- Possidere (ruitersgroep in arduin; blok v. 24 ton) (avenue des Rossignols).

In een kerk :

Marcinelle : (Sint-Martinuskerk) Kruisweg (lak op zandsteen).

In Musea :

Elsene : Possidere (een ruitersgroep in gepolychromeerd brons). (het is een miniatuur van het werk dat in Ter Hulpen staat)

Mechelen : (Hof van Busleyden) portret van schilder Willem Paerels (brons - 1920).

Barcelona : Kristushoofd (lakwerk).

Brussel :

- In het Koninklijk Museum voor Kunst en Geschiedenis : keramiek, schalen en medailles.

Ook een dodenmasker van Kristus (lak op brons - 1930).

Gent : Museum : Medailles

Allerlei :

- Hij maakte ook poppen voor het marionettentheater van TOONE (hij redde de populaire "poechenelle" van de ondergang in 1931. De poppenverzameling werd ondergebracht in de "verzameling Marcel Wolfers".

Koekelberg : De grote klok (van de Vrede) in de basiliek.

Hij was Ridder in de Leopoldsorde en wordt vermeld in alle naslag- en overzichtswerken (zo Benezit, Arto, De Seyn). Zelfs in niet-gespecialiseerde werken zoals de Winkler Prins 1983 en de Grand Larousse Universel 1991, hetgeen op universele bekendheid wijst.

Mijn dank gaat uit naar Mevrouw Andrée Longcheval, conservator van de verzameling Marcel Wolfers. (marionettentheater Toone)

Bibliografie (belangrijkste) :

- Ruffaert, Paul : "*Marcel Wolfers*", Brussel, 1970.
- De Moor, Lucia : "*Iconografisch onderzoek van een aantal oorlogsmonumenten 1914-1918 in Vlaanderen en Brussel*", K.U.L. Leuven, z.d.
- Henrion-Giele, Suzette e.a. : "*Van Art Nouveau tot Art Deco, Philippe en Marcel Wolfers*". Tentoonstellingscatalogus, Brussel, 1992.

Ook in - Devigne M., *La Sculpture Belge 1830 - 1930*, Brussel z.d.-

* * * * *

b) Busten in marmer van burgemeesters van Laken :

Alhoewel deze twee werken niet echt "*onroerend door bestemming*" zijn, zullen zij vermoedelijk nooit uit het gemeentehuis verdwijnen omdat het gaat over figuren die echt in het gemeentehuis thuis horen. Het zijn immers vroegere burgemeesters van de gemeente Laken.

- Burgemeester Ch. J. **Herry** (1849-1872). In LACA Tijdingen van maart 1993 (pagina 20) werd een korte biografie van deze burgemeester gegeven.

Het beeld is van de hand van Willems Geefs die eveneens in ons Tijdschrift werd behandeld (december 1989).

- Burgemeester Emile **Bockstael** (1877-1920). Meest bekende en laatste burgemeester van Laken. In ons tijdschrift werd hij al meermaals vermeld (maart 1993, pagina's 21 en 22; december 1991, pagina 3). De buste werd gebeeldhouwd door Pierre Theunis.

Pierre Theunis

(Antwerpen 1 mei 1883 - Schaarbeek 24 april 1950)

Studeerde aan de Academie voor Schone Kunsten in Brussel (1896-1906).

In 1906 won hij de 2e Prijs van Rome (er werd geen eerste prijs uitgereikt). Eclectische beeldhouwer en ontwerper van medailles, Lid van de Koninklijke Academie van België.

Een straat van Schaarbeek draagt zijn naam.

Hij maakte meerdere openbare monumenten en zijn werk is aanwezig in meerdere Belgische musea.

Zo :

In Laken

- In het gemeentehuis : zie hierboven
- Aan het Eeuwfeestpaleis : het Technisch Onderwijs (zesde beeld van links)
- Op het kerkhof
 - borstbeeld van burgemeester Emile Bockstael (vorige ingang onderaardse galerijen)
 - grafmonument familie Dubois-Peeters (tweede beeld rechts, na ingang)
 - Grafmonument Meyer, naast Ernest Salu (perk 4, weg 33).

In musea

- Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van België, in Brussel : Vrouwenbuste
- Gent : Smeekbede (marmer)

In het gemeentehuis van Schaarbeek :

- Jonge Vrouw (brons)
- Geschrokken Antiope (brons)
- Buste van burgemeester A. Dejase (marmer)
- Torso (brons)
- De Vlucht (kunststeen)

In het Paleis der Academiën : twee bustes :

- zelfportret (brons)
- Alfred Bastien (brons)

In de Senaat :

- Filips, Graaf van Vlaanderen (buste in marmer)

Op het kerkhof van Brussel (Evere) :

- Monument aan de burgerlijke gefusilleerden van Brussel 1914 - 1918 (steen en brons)

De (ex)provincie Brabant bezat vier werken van hem :

- Torso (fragment) (gepatineerd gips)
- Après-midi d'un faune (terra cotta)
- Masker van Baron Cassel (brons)

Hij maakte ook medailles. (*)

(*) Zie o.m.

- Kunstmedailles / Brussel hart van Europa, catalogus tentoonstelling in de Kredietbank van 6 september tot 4 oktober 1991.
- Jan Lippens en André Van Keymeulen. De medaille in België van 1951 tot 1976.

* * * * *

- 2) **Aan de gevels** van het gemeentehuis werden meerdere versieringen aan gebracht : (de plannen zijn van de Schaarbeekse architect Oscar Lauwers). Meerdere engelengezichten (niet erg expressief), een saterkop (boven de hoofdingang), urnen, guirlandes, Corinthische zuilen, enz
De gevonden archieven geven hierover geen uitsluitsel.

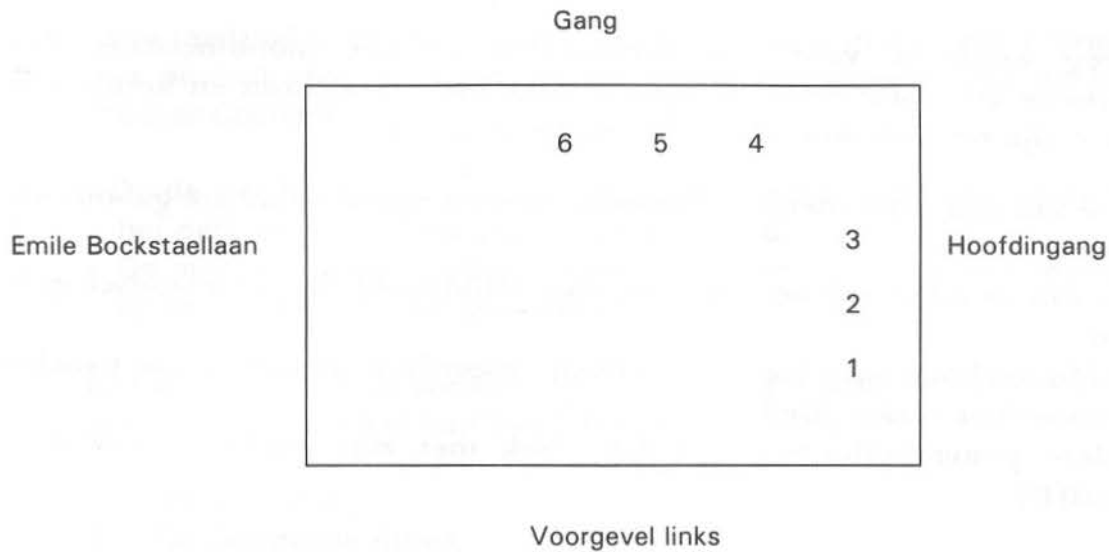
Vermoedelijk zijn zij (o.m.?) van de hand van beeldhouwer-ornamentist Albert De Raed, die in ons tijdschrift al werd behandeld (zie LACA Tijdingen van december 1991).

De Raed :

Ter herinnering enkele bekende werken van De Raed in Laken : Allegorie van de Sporten met het Wapen van Brussel (boven de hoofdingang van het Koning Boudewijnstadion), Allegorieën op een zijgevel van "Paleis 10" van de Tentoonstellingsgebouwen (Visserij, Oogst en Tropische Flora) meerdere meisjeshoofden en landschappen aan de gevels van de Rijksnormaalschool voor meisjes (nu Middenschool en Atheneum).

DEEL II. SCHILDERWERKEN (Vaste panelen).

1. **In de trouwzaal** (links van de hall van de hoofdingang) bevinden zich meerdere werken over het thema "Huwelijk" (*), zij zijn van de hand van Emile Fabry.
1. De Vrouw (Aanmoediging),
 2. De Gemeente en het Huwelijk, (centraal paneel)
 3. De Man (Bescherming)
 4. De Jeugd (Hoop en Belofte) (lentelandschap).
 5. Het Moederschap,
 6. De Rijpe Leeftijd (Onderwijs) (herfstdecor)

(*) Eigen vertaling van (sommige) nogal bombastische betitelde thema's.

* * * * *

Emile Fabry.

(Verviers 30 december 1865 - St-Pieters-Woluwe 28 februari 1966).

Van 1884 tot 1889 volgde hij lessen aan de Academie van Brussel (vooral van J. Portaels), waar hij leraar werd in 1901. Hij doceerde meerdere cursussen tot hij in 1936 gepensioneerd werd.

Hij was medeoprichter in 1892 van de kunstkring "Pour l'Art" (opgericht met Jean Delville, Albert Ciamberlini, de Lakenaar Xavier Mellery -van de straatnaam -, Victor Rousseau en Félicien Rops) en lid van "L'Art Monumental" (1920).

In zijn beginperiode was hij symbolist; bewonderaar van de Franse schilder Puvis de Chavannes (1). Soms beoefende hij het pointillisme.

Hij exposeerde in Parijs in de "Salon de la Rose-Croix." (1893 en 1895). Ook in de "Salon d'Art Idéaliste".

Hij onderging ook de invloed van de "Art Nouveau" (Jugendstil) en maakte schilderijen voor gebouwen van Victor Horta en Paul Hankart).

Later vond hij inspiratie bij de Oude Meesters, inzonderheid bij Michel-Angelo.

(1) Frans schilder (1824-1898). Symbolist. Beïnvloedde schilders als Seurat, Gauguin, Van Gogh en bij ons Jean Delville en Fernand Knopff.

Hij kreeg aandacht voor het decoratieve en het monumentale. Zijn enigmatische en zwaar ernstige figuren met holle gezichten en koude blik geven aan zijn werk en wereld een fascinerend aspect.

Meerdere van zijn monumentale muurschilderijen zijn in openbare gebouwen te vinden :

- In een van de zalen van het museum voor Midden-Afrika : Een landschap in Kongo
- In de Muntschouwburg (aan de eretrap) : meerdere monumentale panelen (waaronder het eerste : De Dans)
- Meerdere gemeentehuizen werden ook met zijn werken versierd of getooid) (1) :

Laken : Het Huwelijk

Sint-Gillis : De Vier Jaargetijden (tweemaal twee werken)

Sint-Pieters-Woluwe : Mozes kijkt naar Adam en Eva verjaagd uit het Paradijs; Aeschylus (Griekse dichter die het verhaal van Prometheus beschrijft) en De Inspanning. Ook de Koning-Soldaat Albert.

- In de binnenzijde van de cirkelvormige galerij van het Jubelfeestgebouw (achter de kolommen) : Twee allegorieën over België. (werkten o.m. ook aan deze mozaïeken Ciamberlini en Delville)
- Andere werken zijn in het bezit van Belgische musea :
 - Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van België in Brussel : De Offerande, de Verloofde en de Oogst
 - Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen : Portret van mijn Moeder
 - Museum van Schaarbeek : Meisje aan de rand van het water.
 - Museum van Elsene : Kind met rozen, de Veerman
 - De provincie Brabant bezit drie doeken van Fabry : (het Verleden, Harmonieën, Mannenportret).

Een medaillon met een afbeelding van zijn portret werd aangebracht aan zijn woonhuis aan de St. Michiels-collegestraat nummer 6 in Sint-Pieters-Woluwe. Naast de deur staan twee geknielde vrouwenbeelden van Pieter Braecke. (2) Sinds 1924 was hij lid van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van België.

Emile Fabry wordt in alle belangrijke naslagwerken vermeld. Ook in algemene werken zoals "*De Grote Winkler Prins Encyclopedie*" en "*De Grote Oosthoek, Encyclopedie en Woordenboek*" (hetgeen op zijn bekendheid wijst).

(1) Benezit vermeldt ten onrechte het gemeentehuis van Sint-Joost-ten-Node waarin zich geen doek bevindt.

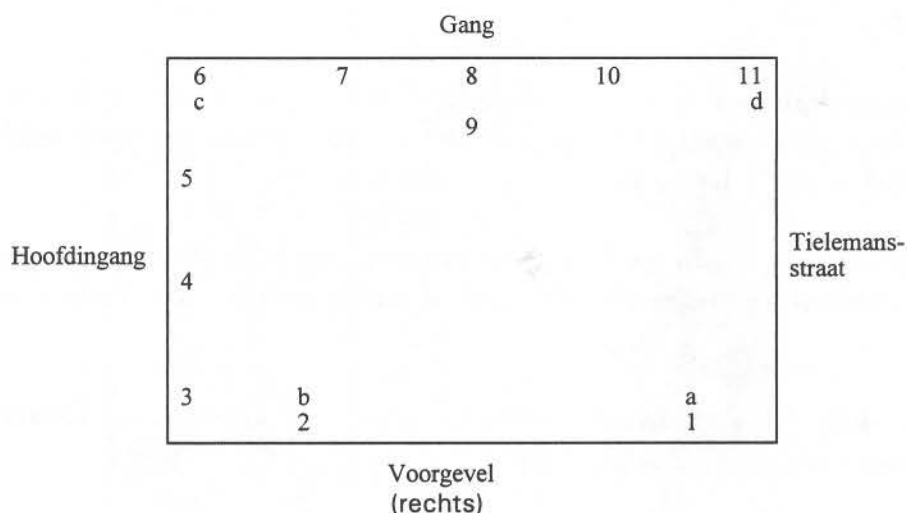
(2) Pierre Braecke was bevriend met Fabry die versieringen voor diens woning maakte (Troonsafstandstraat, 31, in Brussel door Victor Horta getekend). Beide huizen zijn opgenomen in de urgentie-inventaris aan het Sint-Lukasarchief.

2. In de raadzaal (waar de gemeenteraad vergaderde in publieke zitting) (rechts van de hall van de hoofdingang) : meerdere panelen van de hand van Prosper Colmant.

- Op de vier hoekpanelen bovenaan (a, b, c, en d) worden vergezichten van het park en het kasteel van Laken afgebeeld.
- De overige panelen stellen allerlei allegorieën voor : (betrekking hebbende op het bestuur van de gemeente)

Omdat op sommige werken de titels vermeld staan worden deze zonder meer overgenomen in hun bombastische expressie. (*)

1. De Industrie.
2. De Beeldende Kunst.
3. De Gedachte in Overweging (La Pensée se recueillant)
4. (centraal paneel) De Ondervinding, Kloekheid en Geestdrift overheerscht door het Licht der Welsprekendheid (l'Expérience, la Virilité et l'Enthousiasme subjuguées par l'Eloquence).
(n.v.d.r.) Wat mooipraterij al niet vermag !
5. De Gedachte in Werking (La Pensée agissante).
6. De Letteren (Les Lettres).
7. De Beraadslaging (La Discussion).
8. Scientiae.
Op het gebied der Wetenschappen kan steeds naar grotere volmaaktheid gestreefd worden (Dans le Domaine des sciences la perfectibilité est indéfinie).
9. De Overreding (La Persuasion).
10. De Rede (La Raison).
11. De Handel.

(*) Eigen vertaling van (sommige) nogal bombastische betitelde thema's.

3. In de trapzaal :

Zes panelen van Prosper Colmant.

- De intellectuele inspanningen (Efforts intellectuels).
- Het Nadenken (Réflexion).
- De Geestesvervoering (Exaltation).
- De Inspiratie (Inspiration).
- De Viriele Inspanningen (Efforts virils).
- De Moed (Courage).
- De Wilskracht (Volonté).
- De Vermetelheid of Stoutmoedigheid (Témérité).

* * * * *

Prosper Louis Colmant.

(Geboren in Laken op 18 augustus 1867. Overleden in Sint-Jans-Molenbeek op 25 mei 1943.)

Deze "*Lakenaar*" leverde heel wat werk voor het gemeentehuis van Laken : vijftien doeken in de Raadzaal (rond het thema de "*Gemeente*" en het "*Gemeentebestuur*" samen met vier panelen met zichten van Laken) en aan de eretrap : zes doeken (thema : "*De Menselijke Inspanningen*").

Heeft op meerdere plaatsen in zijn geboortegemeente gewoond (Paleizenstraat 406 en 484, Wijngaardenstraat 46). Hij woonde in Ganshoren (Broustinlaan nummer 88) van 1900 tot zijn overlijden.

De Provincie Brabant bezit een werk van hem : "*Het Meer van Nemi*" (het bevindt zich in de reserves van de Eikstraat).

Het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van Antwerpen is in het bezit van zijn doek "*De Emigranten*" van 1905 (legaat van Sara en Marthe Huysmans).

In het prentenkabinet van de Koninklijke Bibliotheek Albertina in Brussel is een reproductie aanwezig van een illustratie uit een kunsttijdschrift (1). Het is vermoedelijk van de hand van Prosper Colmant (2).

In 1907 exposeerde hij in de bekende kunstkring "*Pour l'Art*" (opgericht door o.m. Ciamberlani en Jean Delville en waarbij ook Emile Fabry aangesloten was).

Hij exposeerde in 1912 in de "*Cercle D'art de Laeken / Kunstkring van Laeken*", met volgende doeken (3) :

- *Les bienfaits de la terre (peinture)* De Wereldsche weldaden ("*schildering*")
In de catalogus wordt daarbij verwezen naar Sophales : "*O terre féconde ! Divinité suprême. Incorruptible et infatigable*"
- *Le Poète et les Muses (esquisse)* De Dichter en de Muzen (schets)
- *La Muse et les Poètes (esquisse)* De Muze en de Dichters (schets)

In dezelfde kring was hij ook in 1913 aanwezig met drie tekeningen (een houtskool) (3).

Van Prosper Colmant is niets terug te vinden in biografische naslagwerken over kunstschilders.

NOTEN.

- (1) La Ligue Artistique, Libre Tribune d'art et de Littérature, Brussel, 1894 tot 1904.

Het publiceerde geregeld als bijlagen tekeningen van bekende kunstenaars als Alfred Stevens, Jacobs Smits, Henri Evenepoel, Jef Lambeaux, Emile Fabry en Constantin Meunier.

- (2) Bij het nummer van 14 mei 1987 werd een tekening van ene Colmant gevoegd "*Academie d'Homme*". De inhoudstabel vermeldt M. Colmant. Maar op de reproductie is duidelijk een P (van Prosper) te bespeuren.

- (3) De catalogi van de tentoonstellingen bevinden zich in de Bibliotheek van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België in Brussel.

* * * * *

4. In de wandelzaal van de eerste verdieping :

Vier decoratieve panelen door Emile Vermeersch met de vier verschillende leeftijden : (biografie reeds verschenen in LACA Tijdingen van december 1996).

- Het Beekje stroomt voorbij (Kindertijd), (Le Ruisseau passe).
- Het Familiaal Geluk (Jeugd), (Le Bonheur familial).
- De Herfstpracht (Rijpheid), (Splendeur automnale).
- De Weg van de Rust (Ouderdom). (Chemin du repos).

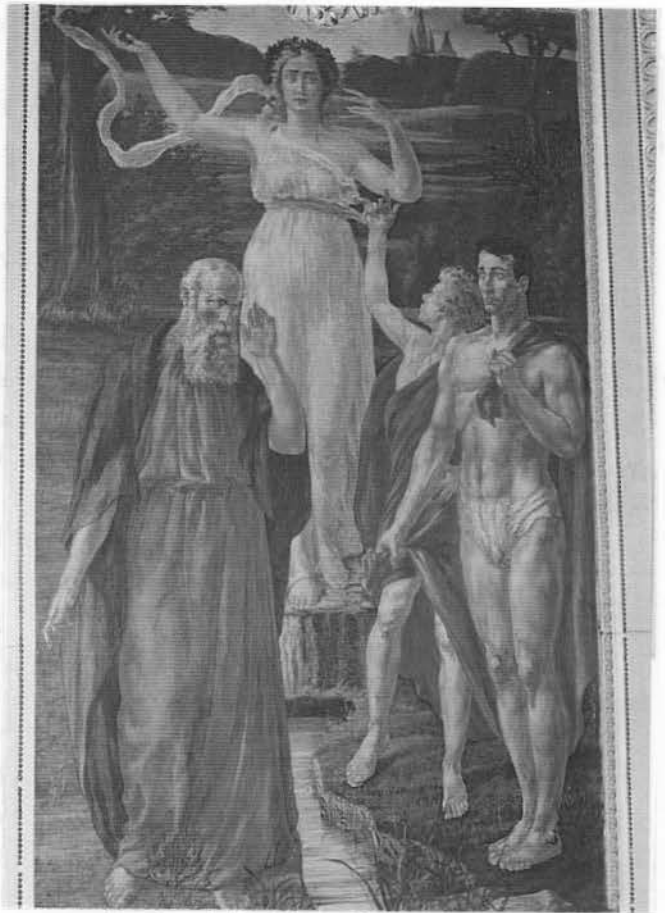
Joris Dillen

Glasraam (trapzaal) Firma N. De Vriendt, Fransmanstraat 296 - Laken

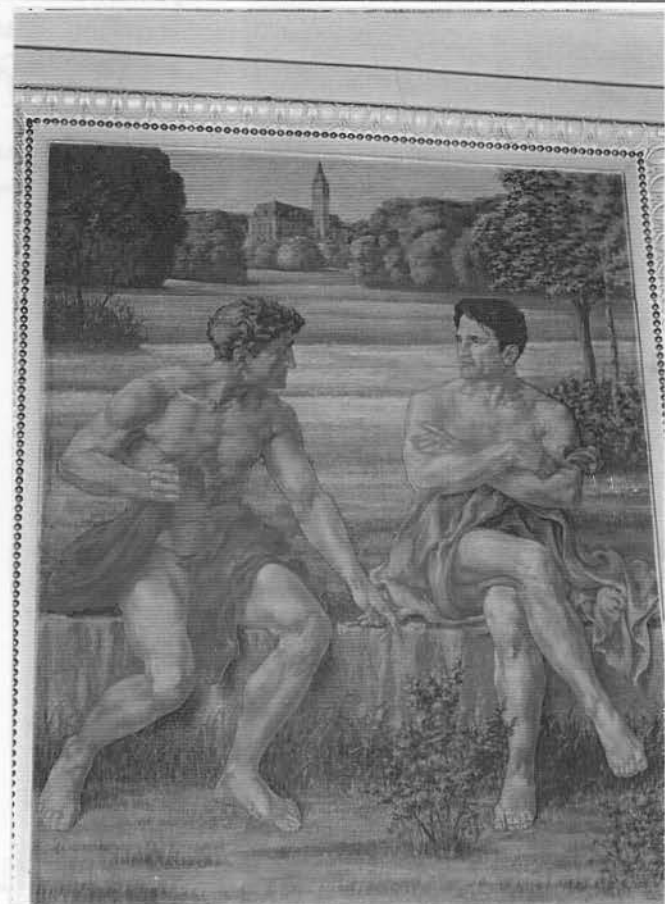
Raadzaal (3) Pierre Colmant
De Gedachte in Overweging

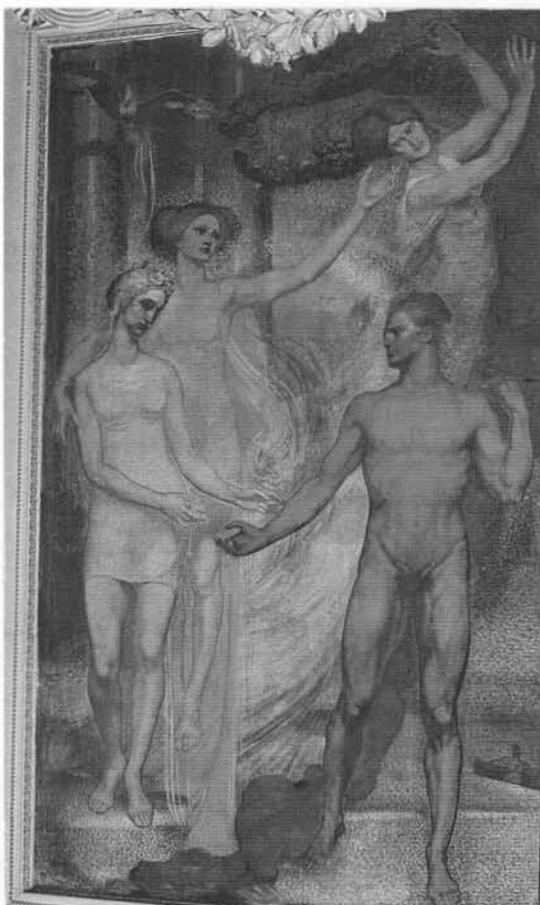
Raadzaal (4) Pierre Colmant
De Ondervinding, Kloekheid enz

Raadzaal (5) Pierre Colmant
De Gedachte in Werking

Raadzaal (7) Pierre Colmant
De Beraadslaging

Trouwzaal (2) Emile Fabry
De Gemeente en het Huwelijk

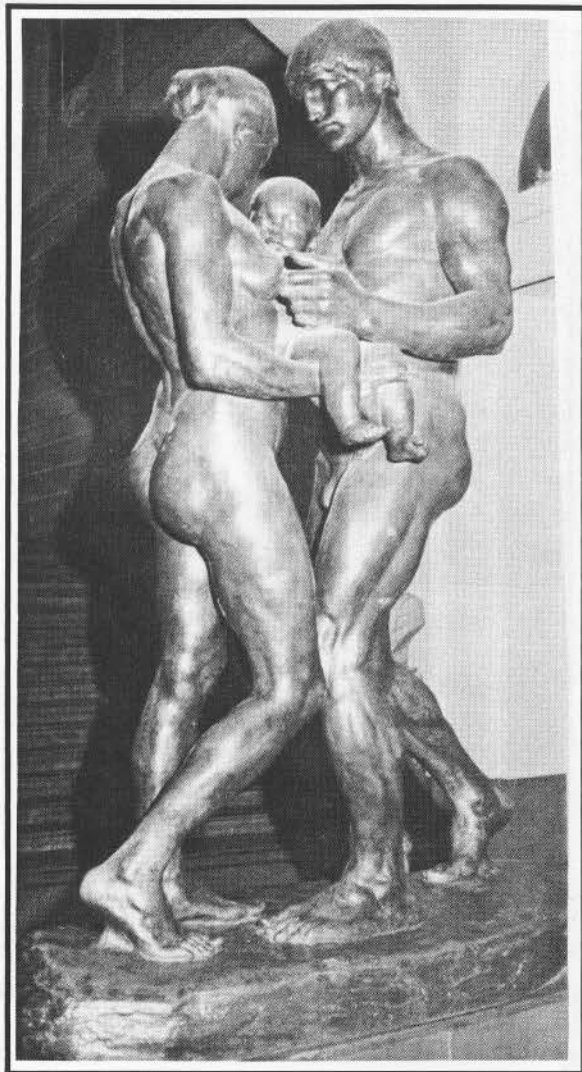
Raadzaal (8) Pierre Colmant
Scienciae

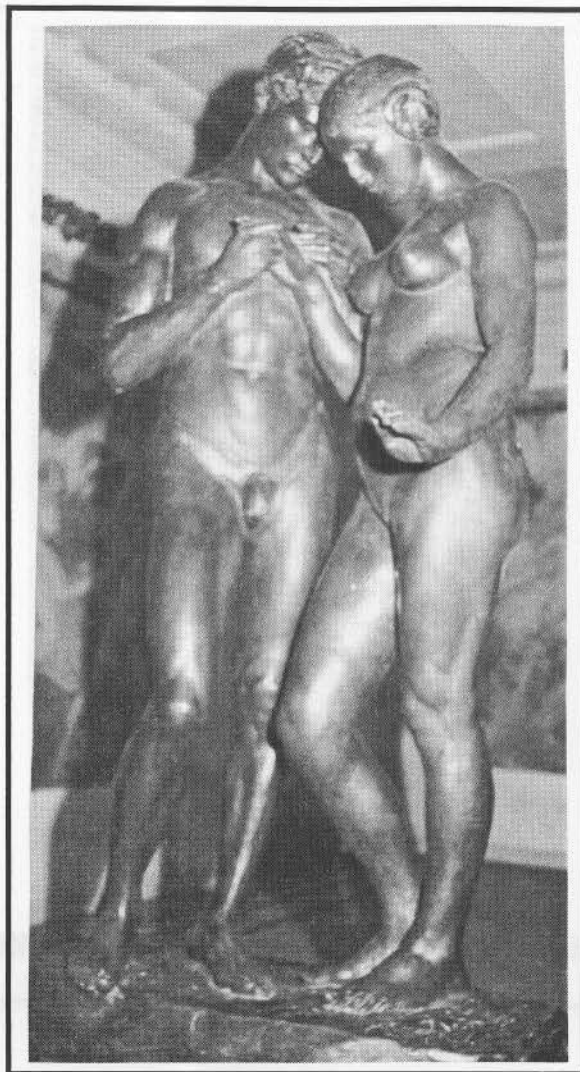
Raadzaal (10) Pierre Colmant
De Rede

Raadzaal (11) Pierre Colmant
De Handel

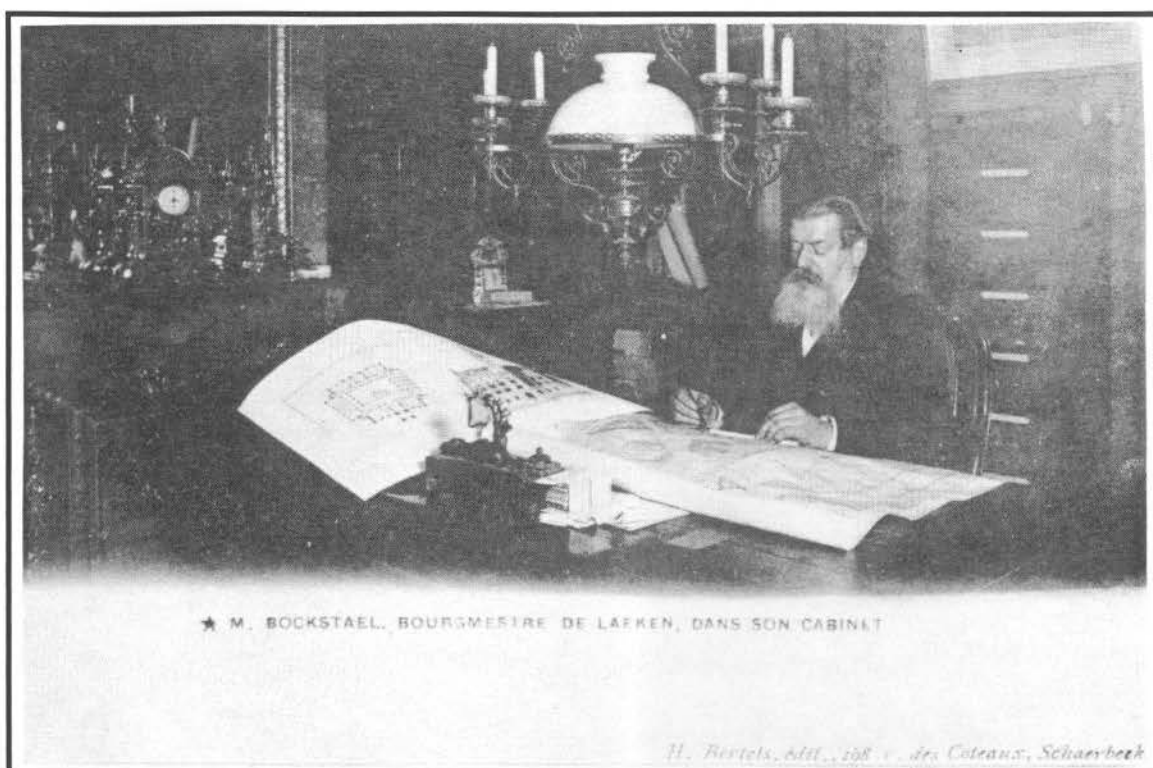
M. Desmaré
Het Huwelijk

M. Desmaré
De Verloofden

M. Desmaré : Beeldengroep zijgevel rechts Tielemansstraat

(Verzameling D. Van Kriekinghe)

De heer Burgemeester E. Bocstaël bestudeert de plannen van het nieuwe gemeentehuis in zijn cabinet, Paleizenstraat over de Bruggen

LIDGELD

Dit nummer is het eerste van ons elfde werkingsjaar (1999-2000).
 Wij vragen onze leden het lidgeld (300 F) opnieuw te willen overmaken
 op rekeningnummer 068-2095230-57 van LACA (zie bijgevoegd
 overschrijvingsformulier).

Door dit bedrag meteen over te schrijven zoudt U onze schatbewaarder
 heel wat rompslomp besparen.

Steungelden zijn uiteraard steeds welkom !

Hartelijk dank bij voorbaat.

LACA

INHOUD

DEEL I - GEMEENTEHUIS VAN LAKEN GESCHIEDKUNDIGE ASPECTEN

(L. Candau)

	Pag.
Ter verantwoording	1 - 2
I - Van Feodaliteit tot Nieuwe Tijd	3 - 5
II - De voorlopers van de latere behuizing	5 - 7
III - Zoektocht naar een nieuwe locatie	7 - 11
IV - Stapvoetse voorbereiding	11 - 17
V - De bouwfase	17 - 22
VI - Juridische nasleep	22 - 25
VII - Korte terugblik op onteigeningen	25
VIII - De herschikking van het gemeenteplein	26
IX - Persgeluiden	27
X - De architect : P. Bonduelle	28 - 30
XI - Nabeschouwingen	31 - 32
XII - Voetnoten en bibliografie	33

DEEL II - VASTE KUNSTWERKEN AAN HET LAKENSE GEMEENTEHUIS

(J. Dillen)

I - Beeldhouwwerken	34
A. Werk van M. Desmaré in en aan het gemeentehuis	34 - 35
B. Overige werken (die niet van M. Desmaré zijn)	36
1. In de trapzaal (beneden verdieping)	36
Biografie van Marcel Wolfers	36 - 38
Biografie van Pierre Theunis	39 - 40
2. Aan de gevels	40
II - Schilderwerken	40
1. In de trouwzaal	40
Biografie van Emile Fabry	41 - 42
2. In de raadzaal	43
3. In de trapzaal	44
Biografie van Prosper Colmant	44 - 45
4. In de wandelgang van de eerste verdieping	45

N.B. Extra illustratieblad

midden

Met de gewaardeerde steun van de
Vlaamse Gemeenschapscommissie
en de Stad Brussel

